

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Diplomová práce

Bc. Iuliia Kriger

Řečové charakteristiky Haškova Švejka v ruských
překladech se zaměřením na rovinu humoru a satiry

Speech characteristics of Hašek's Švejk in Russian translations
with a special focus on humour and satire

Praha 2020

Vedoucí práce: PhDr. Stanislav Rubáš, PhD.

Poděkování

Děkuji PhDr. Stanislavu Rubášovi, PhD., za konzultace, rady a připomínky, které mi během psaní diplomové práce poskytl.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 24.04.2020

Bc. Iuliia Kriger

Abstrakt

Diplomová práce se věnuje řečovým charakteristikám Haškova Švejka a zároveň překladům románu do ruštiny se zaměřením na rovinu humoru a satiry. Cílem diplomové práce je analýza, porovnání a kritické hodnocení ruských překladů románu Jaroslava Haška *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* a zvláště již kanonizovaného překladu Pjotra Bogatyryjova s českým originálem se zaměřením na rovinu humoru a satiry. Kromě Bogatyryjova překladu se práce bude také věnovat překladům Michaila Skačkova a zároveň nejnovějšímu překladu V. Lavrovové a A. Fjodorova. Teoretická část se zabývá životopisy překladatelů, Haškovým autorským stylem a řečovými charakteristikami hlavní postavy románu. V praktické části se práce věnuje analýze překladů konkrétních úryvků, které obsahují humoristické prvky. V závěru práce jsou popsány překladatelské tendence jednotlivých překladatelů.

Klíčová slova

Jaroslav Hašek, Švejk, řečové charakteristiky, humor, satira, Pjotr Bogatyryjov, Michail Skačkov, translatologická analýza, V. Lavrovová, A. Fjodorov

Abstract

The diploma thesis deals with speech characteristics of Hašek Švejk and translations of the novel into Russian, focusing on humor and satire. The aim of the thesis is to analyze, compare and critically evaluate Russian translations of Jaroslav Hašek's novel *The Good Soldier Švejk*, and especially the canonized translation of Pyotr Bogatyryov with a Czech original novel focusing on humor and satire. In addition to the translation of Bogatyryov, the thesis will also focus on the translations of Mikhail Skachkov and the latest translation of V. Lavrova and A. Fyodorov. The theoretical part is dedicated to the biographies of translators, Hašek's author style and speech characteristics of the main character of the novel. In the practical part, the thesis focuses on the analysis of translations of the excerpts containing humoristic elements. Based on the results of the analysis, in the conclusion part of the thesis we described translation tendencies of individual translators.

Key words

Jaroslav Hašek, Švejk, speech characteristics, humor, satire, Pyotr Bogatyryov, Mikhail Skachkov, translational analysis, V. Lavrova, A. Fyodorov

Obsah

1. Úvod	7
2. Román a jeho ruské překlady	9
2.1. Autor románu Jaroslav Hašek	9
2.2. Překlady románu do ruštiny	11
Pjotr Bogatyrjov	11
Michail Skačkov	13
3. Řečové charakteristiky Švejka	14
3.1. Obecná čeština	14
3.2. Vulgarismy	17
3.3. Vyprávění příběhů	18
3.4. Absurdita	18
3.5. Změna registru	19
4. Humor v románu a k čemu ten humor slouží	20
4.1. K čemu humor slouží	22
5. Analýza	24
5.1. Srovnání postavy se zvířaty	25
5.2. Vytváření jevů, které se v podstatě nebo zjevně odchylojí od logických nebo praxeologických norem	28
5.3. Fiktivní spojení zcela odlišných jevů	40
5.4. Komický kontrast	47
5.5. Vulgarismy	54
5.6. Absurdní hyperbola	56
5.7. Všeobecně přijímaná lidová moudra	67
5.8. Slovní hříčky	70
6. Závěr	72
7. Literatura	76
8. Přílohy	79

Úvod

Diplomová práce se zabývá řečovými charakteristikami Haškova Švejka a zároveň překlady románu do ruštiny se zaměřením na rovinu humoru a satiry. Stěžejní část práce spočívá v analýze vybraných Švejkových replik v česko-ruském srovnávacím plánu včetně porovnání a kritického zhodnocení variantních překladatelských řešení. Předpolí pro tuto analýzu tvoří podrobný popis různých rovin humoru a satiry ve výchozím textu, dále charakteristika Švejka jako specifického literárního typu tvořícího součást české národní identity a rovněž překladatelské portréty jednotlivých ruských překladatelů Haškova románu.

Cíl diplomové práce spočívá v analýze, porovnání a kritickém hodnocení ruských překladů románu Jaroslava Haška *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* a hlavně ve srovnání již kanonizovaného překladu Pjotra Bogatyrjova s českým originálem se zaměřením na rovinu humoru a satiry. Kromě Bogatyrjova překladu se práce zabývá také překladem Michaila Skačkova a zároveň nejnovějším překladem V. Lavrovové a A. Fjodorova. Nebudeme se však věnovat úplně prvnímu překladu Herberta Sukkaua, a to z toho důvodu, že byl pořízen z němčiny, kterou autorka práce neovládá, a proto bychom nemohli zaznamenat významové a výrazové posuny, které se mohou vyskytnout v překladu z druhé ruky.

Diplomovou práci lze rozdělit na dvě ucelené části. První část, která je teoretického charakteru, obsahuje tři kapitoly. V první kapitole představíme Jaroslava Haška jako autora románu *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* a popíšeme historii překladů daného románu do ruštiny. Druhá kapitola je věnována řečovým charakteristikám hlavní postavy románu. Třetí kapitola se zaměřuje na humor v románu a zároveň na to, k čemu humor slouží.

Druhá část diplomové práce je praktická, podrobně jsou analyzovány konkrétní komické úryvky z románu a zároveň jejich překlady do ruštiny. Pokoušíme se porovnat existující překlady mezi sebou a také nabídnout některá vlastní překladatelská řešení.

Výsledkem práce by mělo být kritické zhodnocení ruských překladů románu se zaměřením na rovinu humoru a satiry.

Čerpali jsme z publikací Levého, Popoviče, Daneše, Pytlíka, Blažička a dalších.

Mimo jiné byly nalezeny kvalifikační práce, které se rovněž věnovaly románu nebo jeho překladům. Jedna z nich se například věnuje konkrétně postavě Josefa Švejka, popisuje charakter a pohledy na ni z historického hlediska (Veronika Krabsová, *Postava Josefa Švejka*, 2010). V jiné práci analyzuje autor německý překlad románu (Zdeněk Hartmann, *Haškův „Švejk“ v němčině*, 2009), další práce analyzuje humor v bulharských překladech (Bogdan Dichev, *Jazykové aspekty hanlivého humoru Haškova Švejka v porovnání s jeho bulharským překladem*, 2010). Jedna práce se také zabývá všemi existujícími překlady románu do ruštiny (К. Э. Тауль. *Переводы романа Я. Гашека „Похождения бравого солдата Швейка во время мировой войны“ в России*, 2010).

V diplomové práci o ruských překladech románu se předpokládá, že autoři nejnovějšího překladu *Osudů dobrého vojáka Švejka za světové války* Lavrovová a Fjodorov čerpali z klasického překladu Bogatyryjova, a proto budeme v dané práci dávat pozor na podobnost obou uvedených překladů.

Metody: Neexistuje žádná konkrétní metodologie na analýzu humoru v literárních textech a překladech. Většinou hledá autor jejich prvky v konkrétních literárních dílech a podle toho, co našel, vytváří svoji metodologii. Co se týče Haškova románu, existuje známé dílo Františka Daneše *Příspěvek k poznání jazyka a slohu Haškových osudů dobrého vojáka Švejka*, ve kterém autor vymezuje několik rysů typických pro Haškův styl. V této práci chceme používat humoristické prostředky, které byly popsány Danešem, a zároveň popsat prostředky, které jsme našli v textu a které nebyly u Daneše zmíněny.

Postupy:

1. najít v originálu rysy humoru a satiry v replikách Švejka;
2. najít ekvivalenty daných replik v ruských překladech;
3. provést analýzu a hodnocení překladů.

Román Jaroslava Haška *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* je jedním z nejznámějších děl české literatury. Román o dobrodružstvích českého vojáka Švejka v Rusku opravdu zlidověl a čte se s oblibou až dosud. Název tohoto díla napadne ruského čtenáře jako první, když se řekne česká literatura.

Kapitola 1

Román a jeho ruské překlady

Autor románu Jaroslav Hašek

Jaroslav Hašek (30. 4. 1883 – 3. 1. 1923) byl satirik, dramatik, novinář, komisař Rudé armády, autor přibližně 1 500 různých příběhů, fejetonů a dalších děl, z nichž jeho nedokončený román *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* získal celosvětovou slávu.

Hašek vyzkoušel mnoho profesí a některé přenesl do svého slavného románu, jako chov psů nebo lékárnu, kde také nějakou dobu pracoval. Byl propuštěn z banky Slavia kvůli opakovaným pozdním příchoďům, protože chodil raději na pěší túry.

Hašek započal svou kariéru publikováním sbírky básní *Májové výkřiky*. Poté se rychle stal nejoblíbenějším a nejčtenějším komikem své doby. Nemohl však dlouho zůstat na jednom místě. Nějakou dobu řídil satirický časopis *Svět zvířat*, poté pracoval v českých novinách. Dále pak přispíval do *Čechoslovanu*, *Pochodně*, *Humoristických listů*.

V roce 1911 založil Stranu mírného pokroku v mezích zákona, politickou mystifikaci karikující volební poměry, a vystupoval jako její kandidát.

Hašek měl veselou povahu a často se choval rozpustile. Byly zachovány informace o jeho četných incidentech. Například byl jednou poslán do blázince. Tato epizoda ze života spisovatele se také odrazila v románu.

Hašek byl mimo jiné i v Rusku. Byl odveden do rakouské armády v roce 1915 a později vstoupil do ruské armády.

V Rusku se aktivně podílel na organizaci českých vojenských jednotek, jejichž úkol viděl v boji za národní osvobození.

S nadšením přijal Velkou říjnovou revoluci. V březnu 1918 se stal členem Komunistické strany. V témže roce odešel s Rudou armádou na Sibiř.

Literární vědec Milan Jankovič popisuje spisovatelský vývoj Haška následujícím způsobem: „*Bylo by však nesprávné domnívat se, že toto závěrečné dílo Haškovo vyrostlo ke své velikosti najednou a z ničeho. Bylo připraveno dlouhým předchozím vývojem. V něm postupně uzrával umělecký záměr bližší pravdivému poznání skutečnosti než u většiny Haškových současníků*“ (Jankovič, 1960, s. 6).

Román Jaroslava Haška *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* je klasickým příkladem satirického díla. Byl psán v letech 1921–1923 a byl vydáván týdně v samostatných zápiscích. Většina vydavatelů zpočátku román kvůli vulgarismům odmítala, a proto ho poprvé vydal Haškův přítel spisovatel František Sauer. Druhý díl napsal Hašek za tři a půl měsíce a se třetím začal v lednu 1922. Koncem roku 1922 začal autor čtvrtý díl, ale nepodařilo se mu napsat ani polovinu. Naposledy diktoval 29. prosince 1922, tedy 5 dní před smrtí, která přišla 3. ledna 1923.

Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války jsou dílem celého Haškova života. Ve svém satirickém eposu ukázal ostrý obraz monarchie před válkou a během války. Při tvorbě románu hrál roli také Haškův pobyt v sovětském Rusku a v řadách komunistické strany. To umožnilo spisovateli jasněji definovat Švejkovo postavení ve vztahu k mnoha skutečnostem a událostem. Kniha by ovšem samozřejmě nikdy nebyla napsána, kdyby Hašek nevytříbil svoji dovednost ve stovkách miniaturních příběhů.

Celá Haškova práce je naplněna lidovým humorem. Jeho vynikající znalost jazyků a dialektů Rakousko-Uherska a znalost folklóru mu umožnila vytvářet bohaté dílo.

Hlavním cílem Haškovy satiry byl byrokratický státní aparát Rakousko-Uherska, hloupí úředníci, buržoazní zvyky a nakonec náboženství a církve – to jsou všechno základy buržoazní společnosti. Příběhy, které bičují náboženství a kostel, patří pravděpodobně k nejnáročnějším Haškovým dílům.

Román *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* dokonale ukázal rozpad rakousko-uherské monarchie. Je vrcholem Haškovy kreativity a zároveň vrcholem jeho antináboženské satiry.

Překlady románu do ruštiny

Dnes existují čtyři překlady románu *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* do ruštiny. Dobře popsal historii překladů románu do ruštiny ve svém článku „*Ohlas písní českých*“ v *Rusku dříve a dnes* – Sergej Skorvid:

„*Projev dobového proletářského internacionalismu – ale také ve více ohledech zlou ironii osudu – můžeme shledat v tom, že první ruský překlad tohoto Haškova ryze českého veledíla nebyl pořízen z češtiny, ale z němčiny! Ze zdařilého německého překladu od G. Reinerové (Praha 1926) text převedl do ruštiny Herbert Sukkau (3. a 4. část ve spolupráci s manželkou Alisou Sukkauovou), a právě tento překlad začíná ruskou ‚anabází‘ dobrého vojáka Švejka. Později se objevily překlady z češtiny od výše zmíněného Michaila Skačkova (pouze první díl) a od Petra Bogatyrjova (původně jen první dva díly, 1929–30). Překladaelé zřejmě nestačili uspokojovat čtenářskou poptávku, proto se ve výlohách knihkupectví po nějaký čas vyskytovaly ‚hybridy‘: třísešitová časopisecká vydání z roku 1930 obsahující překlady M. Skačkova (1. díl) a manželů Sukkauových (2. a 3. díl) a jednosvazkové knižní vydání s překlady P. Bogatyrjova a opět H. Sukkaua (1934)“ (Skorvid, 2009, s. 224–225).*

Radko Pytlík ve své *Knize o Švejkovi* také komentuje překlady románu do různých jazyků, a to včetně ruštiny. Román byl zvláště populární v Sovětském svazu nejen mezi čtenáři, ale byl také přijat kritikou a v žádné jiné zahraniční zemi nebyl tak rozšířen jako tam. Porovnává to například s Německem, kde byl spolu s ostatní antifašistickou literaturou zakázán. (Pytlík, 1983, s. 419).

Co se týče posledního a nejnovějšího překladu, byl vytvořen v roce 2001 dvěma překladateli – V. Lavrovovou a A. Fjodorovem. Ani o jednom z nich se nám bohužel nepodařilo zjistit bližší životopisné informace. V následujících podkapitolách se proto věnujeme pouze autorovi prvního a druhého překladu Haškova románu.

Pjotr Bogatyrjov

Pjotr Bogatyrjov byl sovětský folklorista, etnograf, překladatel. Narodil se 16. ledna 1893 v Saratově. Vystudoval Historicko-filologickou fakultu Moskevské univerzity.

V letech 1921–1939 pobýval v Československu, a to zpočátku jako spolupracovník sovětské diplomatické mise, později pracoval pro moskevské Státní literární muzeum. V letech 1933–1939 působil na Bratislavské univerzitě a v roce 1937 získal titul docent. Aktivně se účastnil vědeckého života Pražského lingvistického kroužku a byl jeho členem.

Byl v roce 1934 spolu s Nikolajem Trubeckým a Romanem Jakobsonem v rámci tzv. „případu slavistů“ nařčen — z příslušnosti k vedení „zahraničního fašistického centra“.

Posléze byl rehabilitován a v roce 1940 se vrátil do SSSR, a stal se profesorem Moskevského institutu filosofie, literatury a historie.

Překlad Pjotra Bogatyreva, jehož první verze byla publikována v roce 1929 a poté dokončena do padesátých let, je dodnes považován za kanonický. Jedná se o první překlad Švejka z českého jazyka a nyní je nejčastěji publikován. Jeho úspěch lze do značné míry vysvětlit nejen skvělou znalostí českého jazyka, ale také skutečností, že Pjotr Bogatyryjov byl vynikající slovanský badatel, který do hloubky studoval český folklór, kulturu lidového humoru a divadlo.

Kromě nejznámějšího románu přeložil Bogatyryjov také jiná Haškova díla, jako jsou například povídky *Po stopách státní policie v Praze*, *Jak jsem se setkal s autorem svého nekrologu* a jiné.

Překlad Bogatyryjova komentuje také Radko Pytlík. Podle něj se Bogatyryjovovi velmi dobře podařilo postřehnout rozdíl mezi češtinou a ruštinou, zejména z hlediska funkčního rozvrstvení, o kterém budeme podrobněji mluvit v předchozí kapitole. Bogatyryjov pochopil, že neexistuje v ruštině ekvivalent pro obecnou a hovorovou češtinu, a proto hledal v ruštině prvky, které by mohli dané specifické prvky češtiny nahradit. Používá například jako kompenzaci expresivnější hovorové výrazy, vojenské termíny a občas pro tento účel mění syntax. „*Jeho překlad je typem modelového ztvárnění, jež vychází ne z doslovného převezení, ale z vystižení umělecké funkce díla.*“ (Pytlík, 1983, s. 420).

„*O životnosti jeho práce svědčí skutečnost, že tento překlad byl později zařazen i do pětisvazkového výboru z Haškova díla a že vychází dodnes (v r. 1977 např. v nákladu 1 000 000 výtisků)*“ (Pytlík, 1983, s. 420).

Michail Skačkov

Narodil se v roce 1896 ve vesnici v Kazaňské oblasti. Po skončení občanské války odjel v roce 1922 do exilu. Žil v Praze, studoval na Karlově univerzitě. V roce 1925 pracoval v obchodním zastoupení SSSR v Praze. Skačkov redigoval časopis obchodního zástupce, byl překladatelem. V roce 1926 se vrátil do SSSR a žil v Moskvě. Doma se věnoval literární činnosti, byl překladatelem z češtiny, bulharštiny a srbštiny. V letech 1930–1931 byl výkonným tajemníkem moskevského Městského výboru spisovatelů, od roku 1931 se Michail Skačkov podílel na vydání Velké sovětské encyklopedie.

Skačkova díla vycházela v předních časopisech a novinách té doby, byl členem Mezinárodní asociace revolučních spisovatelů pro střední Evropu.

Kvůli literární a žurnalistické činnosti byl pronásledován, 14. listopadu roku 1933 byl zatčen a 29. března roku 1934 odsouzen k trestu smrti, který byl změněn na 10 let vězení. Poté, když byl 9. října roku 1937 tento rozsudek přezkoumán, byl znovu odsouzen k smrti a 3. listopadu roku 1937 byl zastřelen v Karelské autonomní sovětské socialistické republice. Posmrtně byl ospravedlněn.

Kapitola 2

Řečové charakteristiky Švejka

Švejk je jednou z nejznámějších postav světové literatury, je známý všem i mimo Českou republiku, včetně Ruska. Jeho činy, typ myšlení, charakter z něj dělají toho, koho pozná každý, ale velmi důležitá je také jeho řeč, která doplňuje obraz této jedinečné postavy. V této kapitole se pokusíme popsat řečové charakteristiky Švejka, díky nimž je Švejk tak známý, neobvyklý a zajímavý.

Nejprve definujme řečové charakteristiky, které budou probrané později: „*Řečová charakteristika je součástí charakteristik hrdiny nebo postavy; zahrnuje jeho způsob mluvení, oblíbené intonace a fráze, obraty řeči, slovní zásobu, tj. spočívá v samotném projevu hrdiny a popisu jeho rysů autorem*“¹ (Русова, 2004, s. 196–197).

Ruský spisovatel Maxim Gorkij psal „... *to není vždy důležité, co říkají, ale vždy je důležité, jak říkají*“. Proto bude pro nás důležité nejen „co“ říká Švejk, ale zároveň „jak“ Švejk mluví. „*Lingvistická charakteristika postavy se vytváří právě tímto ‚jak‘- způsobem řeči, jejím stylistickým zbarvením, charakteristikou lexika, strukturou intonačně-syntaktických konstrukcí atd.*“² (Есин, 1998).

Obecná čeština

Prvním charakteristickým rysem řeči Švejka je hovorovost, Švejk používá pražskou lidovou mluvu, obecnou češtinu. Můžeme to rozpoznat pomocí různých morfologických, fonetických nebo lexikálních znaků, jako jsou například *í* namísto *é*, v konkurenci se spisovným *é* (*víst, velkýho*); *ej* namísto *y*, a zčásti *i í* (*příkrejt, velkejch, vozejk*); protetické *v-* před počátečním *o-* (*vokno*); instrumentál plurálu na *-ma* (*rukama, strojema, lidma*) a další.

¹ Originál: „Речевая характеристика — составляющая характеристики героя или персонажа; включает в себя его манеру говорить, излюбленные интонации и словечки, обороты речи, словарный запас, т.е. складывается из самой речи героя и из описания ее особенностей автором.“ (Русова, 2004, s. 196-197)

² Originál: „Речевая характеристика персонажа и создается именно этим «как» — манерой речи, ее стилистической окрашенностью, характером лексики, построением интонационно-синтаксических конструкций и т.п.“ (Есин, 1998)

Tento rys ukazuje, že je Švejk typický Čech, obyvatel Prahy, jehož řeč je každému Pražanovi blízká a srozumitelná.

Kromě toho svědčí o hovorovosti i větná stavba. Větná stavba představuje typicky hovorovou stavbu, „*kteřá se přímo nabízí k hlasitému čtení*“. Věta se vždy snadno rozděluje na úseky a zároveň je snadno určit polohu větného přízvuku a charakter větné intonace (Daneš, 1954, s. 124–139).

Mimo jiné najdeme v románu samozřejmě určité rysy doby, a to nejen v popisu lidí, míst, událostí, ale i v řeči postav románu a v řeči Švejka také. K takovým rysům například patří onikání, slova jako „dramky“ a „ryto“ (František Daneš, 1954, s. 124–139).

Radko Pytlík zdůrazňuje také například Švejkovo používání slangu, argotu a hantýrek, nazývá je „... *spodní vrstvy jazyka*...“ (Pytlík, 1983, s. 413), což svědčí o určité sociální pozici Švejka, není to jen běžná hovorová řeč.

Z hlediska řečového stylu tedy můžeme říci, že Švejkův způsob řeči je typickým stylem pražského občana nižšího společenského postavení té doby, a to se všemi jeho vlastnostmi, které byly popsány výše, jakož i s určitými známkami té doby.

Co se týče překladu obecné češtiny, podívejme se na klasifikaci češtiny a ruštiny. Zkusíme je porovnat a najít v ruštině styl, který by mohl být ekvivalentem obecné češtiny a který bychom mohli použít při překladu.

Co se týče češtiny, obvykle se vyděluje:

- *čeština spisovná* (kodifikovaný jazyk, který používáme pro písemné projevy);
- *čeština hovorová* (mluvená forma spisovného jazyka);
- *čeština obecná* (nespisovná forma českého jazyka, používaná primárně v mluveném neformálním styku, především na území větších měst);
- *územně/sociálně vymezené vrstvy jazyka* (dialekty, slangy ap.) (Stanislava Adámková, 2012, s. 74).

Z dané klasifikace můžeme soudit, že bychom měli hledat v ruštině ekvivalent k obecné češtině. Ruština se však liší od češtiny tím, že mluvená forma ruského jazyka je založena na bázi spisovné formy ruského jazyka.

Podívejme se na klasifikaci ruského jazyka:

- *ruština spisovná* (kodifikovaný jazyk, užívaný v písemném styku; oproti češtině se užívá i pro běžný mluvený projev);
- *ruština hovorová* (mluvená forma spisovného jazyka);
- *prostorečije/lidová mluva* (která se dále dělí
 - prostorečije-1: nespisovné prvky v řeči lidí, nedostatečně ovládajících spisovný jazyk,
 - prostorečije-2: expresivizační prvky v řeči lidí, ovládajících spisovný jazyk);
- *územně/sociálně vymezené vrstvy jazyka* (dialekty, slangy ap.);
- „*obščij žargon*“ („obecný žargon“ – slovní zásoba, která má původ ve slangu různých sociálních skupin, ale zapsala se do širšího povědomí většiny městského obyvatelstva) (Stanislava Adámková, 2012, s. 74).

Jak vidíme z klasifikací, žádná forma ruského jazyka neodpovídá obecné češtině, a proto to může způsobit potíže při překládání textu a konkrétně v našem případě řeči Švejka, která obsahuje všechny rysy obecné češtiny. To znamená, že překladatelé musí hledat alternativní prvky v ruštině, které by mohly nahradit prvky obecné češtiny. V kapitole, která se věnuje analýze konkrétních úryvků z románu, se podíváme, jaká řešení pro překlad obecné češtiny zvolili jednotliví překladatelé.

Jedním z řečových rysů té doby je také použití německých slov, Švejk to dělá také. Jak víme, události románu se odehrávají v době, kdy byly Čechy součástí Rakousko-Uherska, a proto byl německý jazyk součástí této monarchie. V románu se často setkáváme s celými frázemi v němčině nebo s postavami, které hovoří česky s německým přízvukem (to je vyjádřeno písemně, například projev baronky: „*Cešky fójak, toprá fójak, kriplfójak pýt tapferfójak, moc rát měl cešky Rakušan.*“ (I, 68)) a tyto dva jazyky míchají. Sám Švejk také používá ve svých projevech německá slova („obrlajtnant“, „abtreten“).

Pokud jde o překlad tohoto rysu, mohou překladatelé buď označit, že v daný okamžik mluví postava románu jiným jazykem, v tomto případě německy, nebo ponechat repliky v němčině a dát překlad do poznámky pod čarou, nebo zcela vyloučit tento rys a jednoduše

přeložit větu v jiném jazyce bez poznámek. V praktické části uvidíme, kterou metodu si každý z překladatelů tohoto románu vybral.

Vulgarismy

Kromě obecné češtiny je dalším rysem řeči Švejka používání vulgarismů. Vulgarismy zvyšují expresivitu a emotivitu řeči. Ve Švejkově řeči znějí vulgarismy docela přirozeně vzhledem k tomu, že je Švejk voják a armáda je místo, kde jsou vulgarismy nedílnou součástí řeči. Tím pádem připadá čtenáři postava Švejka realističtější a vyvolává pocit, že takový člověk by opravdu mohl existovat.

Nelze oddělit postavu od prostředí, ve kterém existuje, pohybuje se, od doby, ve které žije, a proto nemůžeme vnímat postavu bez některých občas ošklivých rysů, jako jsou právě vulgarismy. „*Samozřejmě, že s ohledem na prostředí (armáda) a historickou situaci (válka, rozklad Rakousko-Uherské říše) a nejvíc na ideu o všeobjímající blbosti nelze jazyk románu ‚očistit‘ od patřičných hrubých slov a od žertů ‚žánru‘ hanlivého humoru. A to i přesto, že se děj vyvíjí v prostředí armády, ale paradoxně se k samotné válce skoro nedostává*“ (Dichev, 2009, s. 17).

Mimo jiné jsou vulgarismy zdrojem humoru. Vulgarismus je vždy vrcholem věty a musíme ho vždy chápat s ohledem na celou větu, sémantické spojení slov ve větě a také na situaci, ve které se vulgarismus vyskytuje. V některých případech slouží vulgarismus k dokreslení situace, která je už sama o sobě vtipná, ale občas jsou centrem humoru určité věty, jinými slovy, bez vulgarismu by věta nebyla vtipná. Dále bude v práci analyzováno několik příkladů použití vulgarismů v řeči.

Pokud jde o humor, můžeme si položit otázku, proč jsou vulgarismy směšné? Proč vyvolávají smích? V článku Patrika Ouředníka najdeme odpověď v tom, že je to spojeno s našim dětstvím, ve kterém tíhneme k zakázaným věcem včetně obscénních slov a v dospělosti se projevuje tak zvaná „... *rudimentární dětská fascinace nad ‚zakázanými slovy‘*...“ (Patrik Ouředník, 1994, s. 6).

Další teorií je předpoklad, že zde hraje roli jeden z rysů komiky, uvedený Boreckým, a to pokleslost. Pokleslost je podle Boreckého to, čím „... *se komika vymezuje vůči vážnosti a vznešenosti*“, což je pro komiku podstatné, objekt smíchu musí být znevážněn. Pokleslost

„... spočívá v degradaci přijatých a akceptovaných morálních norem“ (Borecký, 2005, s. 156). Tím pádem je pokleslost to, co se nachází dole, což můžeme zároveň říct i o obscénních slovech, která jsou dole ve struktuře variet jazyka.

Vyprávění příběhů

Jedním z nejviditelnějších charakteristických rysů Švejkova řečového stylu je propletení skutečných nebo smyšlených příběhů ze života do téměř jakékoli konverzace. Zdá se, že Švejk má příběh o absolutně jakémkoli tématu. V těchto příbězích se často objevuje další rys Švejkovy řeči, a to napodobování řeči jiných osob. Zdá se, že se Švejk umí vžít do role jiné osoby, o které v současné době vypráví, a začíná mluvit jejím jménem, zatímco napodobuje řeč této osoby.

Dané příběhy hrají důležitou roli zejména proto, že pomáhají čtenáři Švejka lépe poznat, jeho postoj vůči věcem, o nichž vypráví. Švejk vyjadřuje nejenom svůj názor ohledně určitých témat nebo problémů, ale příkladem ho také ilustruje.

Absurdita

V souvislosti s předchozím rysem lze absurditu nazvat také jedním z typických rysů Švejkovy řeči. Tato vlastnost se často projevuje právě v příbězích ze života, které často znějí nepravděpodobně.

Absurditu často vnímáme jako humoristický prostředek, který slouží k zesměšnění situací, ale v projevech Švejka slouží absurdita nejen k zesměšnění, ale ještě k odhalení. Je zdrojem odhalení stejně jako satira (Pytlík, 2000). Absurdita často hyperbolizuje nějaký jev, který chceme odhalit a ukázat jeho nesmyslnost. Jako příklad uvedeme příběh Švejka o tom, jak policisté zatkli dvouleté dítě: „*Tak toho chlapečka odved na komisařství a zavřeli je tam, to dvouletý dítě*“ (I, 126). Pomocí absurdní hyperboly dělá Švejk situaci úplně nesmyslnou a tímto způsobem naznačuje, že může být obviněn kdokoliv, včetně dítěte.

Švejk používá zejména absurdní hyperbolu, která je podle Zahrádky „*formou obrany a prosazení vlastní osobnosti*“ (Zahrádka, 1966, s. 141). Humor je často formou obrany a Švejk tuto absurditu používá ještě k tomu, aby ukázal svůj názor a odhalil problémy, o nichž

lze mluvit pouze pomocí ironie nebo, jako v daném případě, prostřednictvím absurdní hyperboly.

Změna registru

Podle Daneše je jedním z rysů Švejkovy řeči také změna registru/stylu. Švejk se snaží mluvit spisovně, ale používá spíše knižní, nepřírozené výrazy, což kontrastuje s jeho běžným hovorovým stylem řeči. Například: „Já jsem byl taky téhož mínění“ (II, 35); „vřava válečná“ (II, 35); „ještě jste se vo tom nezmiňoval“ (I, 241); „nechtěl jsem znepokojovat, pane obrlajtnant, byl jsem toho dalek“ (I, 463). „*Slovník Švejkův má tedy velmi širokou škálu — od slov ‚vysokých‘ přes slova hovorová a obecná až k známým vulgarismům.*“ (Daneš, 1954, s. 124–139).

Daný rys nám ukazuje, že Švejk rád nosí masky, jak jsme už psali, rád napodobuje řeč jiných osob, a proto používá ve své řeči různé styly. Spisovné a knižní výrazy znějí v jeho řeči jako cizí prvky, protože taková řeč není pro něj přirozená.

Jak vidíme, z popisu řečových charakteristik Švejka se můžeme dozvědět něco o povaze, postoji a zvycích postavy, aniž bychom věděli o jejích konkrétních činech nebo rozhodnutích. Na řeči mimo jiné závisí i postoj čtenáře ke konkrétní postavě, jaký dojem bude tato postava vyvolávat.

Kapitola 3

Humor v románu a k čemu ten humor slouží

V této práci jsme již hovořili o některých humoristických prostředcích. Patří mezi ně takové rysy Švejkovy řeči jako obscénní slovní zásoba (vulgarismy), která kromě zvýšení expresivity vyvolává také komický efekt, dalším rysem je absurdita a zejména absurdní hyperbola, která je jedním z hlavních prostředků humoru.

Pokud však mluvíme o humoru románu jako celku, uvidíme, že hlavním prostředkem je **ironie**, která se často mění v sarkasmus. „*Ironii lze charakterizovat jako umění říci něco, aniž by to bylo skutečně vysloveno. Spočívá v tom, že se říká opak toho, co je míněno. Za vážností se skrývá výsměch, žert, pohrdání, za okázalou chválou ničující kritika*“ (Borecký, 2000, s. 30). Sarkasmus je extrémní forma ironie.

Haškův román je proniknut ironií a sarkasmem. Téměř každá Švejkova replika je nasycena ironií. Můžeme se dlouho hádat, jestli je Švejk blázen nebo hrdina své doby, který tak ostře a jasně zesměšňoval všechny její zlovyky, ale není pochyby o tom, že Hašek do jeho slov vložil ironii. Ve Švejkově věčné oddanosti a chvále vidíme kritiku režimu a všeho, co se v něm děje.

Podle Daneše jsou všechna Švejkova slova o jeho oddanosti státu míněna ironicky, jako příklad uvádí repliky, kterými Švejk přesvědčuje ostatní ve své věrnosti císaři: „... *to bude něco nádherného, když voba padneme spolu za císaře pána a jeho rodinu*“, nebo „*poslušně hlásím, že jsem reumatik, ale sloužit budu císaři pánu až do roztrhání těla*“ (Daneš, 1954, s. 124–139).

Nejoblíbenějšími prostředky jsou však **kontrast a přirovnání**. Přirovnání mohou být různého druhu, „... *od jednoduchého (,potácej se jako opilý‘) až k velmi rozsáhlému a podrobně vypracovanému*“. (Daneš, 1954, s. 124–139) Několik příkladů podrobněji vypracovaných přirovnání rozebereme v praktické části této práce.

Co se týče kontrastu, potkáme ho ve „Švejkovi“ také poměrně často, zejména je ho dobře cítit v situacích, když Švejk vypráví své příběhy, které buď samy zahrnují komický kontrast, nebo kontrastují se situací, v jejímž rámci se vyprávějí.

Vědkyně Stepanova, spoléhající se na práci Raskina a Attarda, věří, že humoristický efekt vzniká, když dojde k „... náhlému průniku dvou nezávislých kontextů v jednom bodě. Takto vzniká kognitivní disonance, která způsobuje humoristický efekt...“³ (Stepanová, 2009, s. 9). Přesně to vidíme v románu, když během tragických událostí nebo seriózního rozhovoru začne Švejk vyprávět podle jeho názoru vtipné příběhy nebo uvádí zdánlivě nevhodné komické komentáře. V hlavě čtenáře se vytváří nesoulad mezi tím, co říká Švejk, a tím, co se děje v této konkrétní scéně, což vyvolává komický efekt.

Pokud mluvíme o tématech, na nichž je humor románu založen, vidíme, že jsou docela všední. „*Haškova komika vychází z lidového prostředí hospod, kabaretů a šantánů s jejich přístolními společnostmi a nesentimentální zábavou (Kotek, 1985)*“ (Borecký, 2005, s. 195) Humor je často postaven na vulgarismech, jak jsme psali dříve, což je pochopitelné, když se děj odehrává v prostředí hospod nebo mezi lidmi z tohoto prostředí. V románu se téměř nesetkáme se složitými konstrukcemi nebo technikami, kvůli jejichž porozumění budeme muset dlouho přemýšlet. Naopak, humor pochopí všichni. Švejk ironizuje stát, církev, policii, doktory, obyčejné lidi, kteří ho obklopují.

Hašek ví, jak najít něco zajímavého i v maličkosti, převádí nejběžnější rozhovory nebo události na něco absolutně absurdního nebo ironického. „*Osudy ukazují zajímavost banálního. Je podstatný rozdíl mezi snahou o zajímavost, tj. přímočarou snahou o upoutání čtenářova zájmu, a mezi odhalením zajímavosti věcí*“ (Blažiček, 2014, s. 266). Hašek nemusí pro hrdinu vymýšlet žádné neobvyklé nebo neuvěřitelné události nebo zápletky, z nejběžnější události může udělat něco zajímavého, ale především díky hlavní postavě a jejímu přístupu k tomu, co se děje, je zajímavé ten děj pozorovat. „... *komičnost zde většinou nespočívá v tzv. situační komičnosti, ve sledu komických scén, ale v tom, že výjevy samy o sobě nekomické jsou odhaleny ve své komičnosti*“ (Blažiček, 2014, s. 269–270).

³ Originál: „при внезапном пересечении двух независимых контекстов в одной точке. Так возникает когнитивный диссонанс, который вызывает юмористический эффект“ (Stepanová, 2009, s. 9).

K čemu humor slouží

Humor vždy pomáhal člověku přežít i ty nejtěžší okamžiky v životě. Humor je něco, co nám pomůže posunout se vpřed a najít něco pozitivního i ve složitých životních obdobích. Zdrojem humoru může být sám člověk, filmy a také jsou po mnoho let zdrojem humoru knihy, které na příkladech svých hrdinů ukazují, jak se pomocí humoru můžeme podívat na to, co se kolem nás děje.

Kromě toho je humor velmi mocným nástrojem pro vyjádření nespokojenosti s něčím nebo pro zesměšnění něčeho. Zejména je to často spojeno se zesměšňováním zlovyků společnosti, režimu, politického systému nebo sociální struktury společnosti. Prostřednictvím humoru se lidé často snaží vyjádřit svou nespokojenost s tím, co se děje ve společnosti, ve světě. Humor dodnes zůstává hlásnou troubou lidu, ukazatelem toho, co lidi opravdu vzrušuje. „... *velká satira bývá psána s krvácejícím srdcem či alespoň se vzkypělou žlučí, výsměch se pro satirika stává osvobozujícím vítězstvím nad tím, co mu sráželo čelo až na papír*“ (Blažiček, 2014, s. 264).

Existují různé teorie komiky. Jedna z nich se jmenuje teorie superiority. „*Teorie superiority (převahy, nadřazenosti) vycházejí z toho, že příčinou či podstatou komiky je získávání převahy nad druhým, které probíhá jako zesměšňování protivníka. V této teorii je komika charakterizována určitou hostilitou, agresí, pohrdáním a nepřátelstvím.*“ (Borecký, 2000, s. 45) Protivník nemusí být pouze člověk, například v souvislosti s Haškovým románem můžou být protivníky stát, režim, byrokracie, armáda atd.

Osudy dobrého vojáka Švejka jsou jedním z nejvýznamnějších románů svého žánru, konkrétně satirického románu. A humor tohoto románu plní všechny uvedené funkce od zvýšení nálady až na zesměšnění a vyjádření nespokojenosti s něčím. Hrdina – voják Švejk je kolektivním obrazem pražského občana, bývalého vojáka, který je vždy až příliš veselý, pozitivní, vždy ví, co má odpovědět, ví, jak si všimnout všech nedostatků světa kolem sebe, ale zřídka na ně přímo poukazuje, dává přednost použití ironie a satiry jako nástroje k jejich odhalení.

„...když jsou časy zlé, bereme si obvykle za vzor Josefa Švejka...“ (Jedlička, 2009, s. 48). Postoj ke Švejkovi může být odlišný, ale přesto je hodně citován, připomínán a dodnes je důležitou součástí české kultury.

Pokusme se také podívat na román z pohledu ne Čecha, ale cizince, který nezná všechny komplikace pražského života té doby a má jen vzdálenou představu o historii České republiky. Ruský čtenář je příkladem takového člověka. Přestože nemá možnost plně porozumět a procítit všechny jemnosti českého románu, budou mu témata i způsob jejich prezentace blízké, jelikož najde i v ruské literatuře satirická díla, která zesměšňuje a odhaluje určitá témata (Gogolův *Revizor*, Gribojedovo *Hoře z rozumu* atd.). Ruským čtenářům budou jasná témata války, byrokracie, výsměchu úředníkům, církvím a celému režimu.

Co se týče relevantnosti románu pro dnešní dobu můžeme položit následující otázky. Je román pro tuto dobu relevantní? Najde v něm moderní čtenář něco pro sebe? Dokáže moderního čtenáře rozesmát? Jako moderní čtenář mohu na tyto otázky odpovědět kladně. Témata uvedená v tomto románu, stejně jako komické triky a prostředky, zůstávají pro současnost relevantní, protože i když se časy mění, některé problémy zůstávají stejné a humor je relevantní ve všech dobách. Z pohledu humoru je román rovněž pochopitelný a významný, může rozesmát, stejně jako přimět moderního čtenáře k přemýšlení.

Pokud však jde o překlady, dovedli ruští překladatelé sdělit humor, symboliku původního románu, které se staly tak populární v Česku? Dozvíme se o tom po analýze překladů vtipných pasáží z románu.

Kapitola 4

Analýza

Jak jsme již psali se komičnosti dosahuje různými prostředky, například ruský lingvista Jurij Borev ve své knize o komickém uvádí následující prostředky: polysémie, homonymie, hyperbola, vulgarismy, kalambúr, komický kontrast, slovní hříčky a srovnání postavy se zvířaty.

Polský lingvista Bohdan Dziemidok ve své práci, která se věnuje teorii komického, také popisuje způsoby komického vyjadřování. Konkrétně uvádí pět prostředků, které slouží k vytváření humoru:

- modifikace a deformace jevů;
- neočekávané účinky;
- nepoměr ve vztazích a mezi jevy;
- fiktivní spojení zcela odlišných jevů;
- vytváření jevů, které se v podstatě nebo zjevně odchyľují od logických nebo praxeologických norem.

Z uvedených prostředků budeme při analýze používat fiktivní spojení zcela odlišných jevů a vytváření jevů, které se v podstatě nebo zjevně odchyľují od logických nebo praxeologických norem.

Na základě uvedených prostředků a také prostředků, které uvádějí ve svých člancích Daneš a Zahrádka, jsme vytvořili skupiny a roztřídili do nich úryvky z textu, které obsahují humoristické prvky. Každý prvek jsme okomentovali s ohledem na to, v čem spočívá humor v každém určitém případě. Ke každému prvku jsou uvedeny tři (v některých případech dva) překlady, a to Bogatyřova, Lavrovové a Fjodorova a také Skačkova. Okomentovali jsme každý překlad každého komického úryvku z románu, pokusili jsme se porovnat překlady uvedených autorů a v některých případech nabídnout vlastní překladatelská řešení.

Skupiny:

1. Srovnání postavy se zvířaty

- „*Náš obrlajtnant Makovec, ten nám vždy říkal: ‚Disciplína, vy kluci pitomí, musí bejt, jinak byste lezli jako vopice po stromech, ale vojna z vás udělá lidi, vy blbouni pitomí.‘ A není to pravda? Představte si park, řekněme na Karláku, a na každým stromě jeden voják bez disciplíny. Z toho jsem vždycky měl největší strach.*“ (I, 18)

Překlady:

- «Наш обер-лейтенант Маковец всегда говорил: «Дисциплина, болваны, необходима. Не будь дисциплины, вы бы, как обезьяны, по деревьям лазили. Военная служба из вас, дураки безмозглые, людей сделает!» Ну, разве это не так? Вообразите себе сквер, скажем, на Карловой площади, и на каждом дереве сидит по одному солдату без всякой дисциплины. Это меня ужасно пугает» (P. Bogatyřjov).
- «Наш поручик Маковец всегда нам твердил: «Дисциплина, сукины вы дети, должна быть во! Иначе вы бы стали лазать по деревьям, как обезьяны. Но военная служба сделает из вас, сволочей, порядочных солдат!» Ну, и разве ж это не так? Вы только представьте себе какой-нибудь парк, ну, скажем, на Карловой площади, и на каждом дереве сидит солдат, который без дисциплины! Вот этого я всегда очень боялся» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).
- «Наш поручик Маковец всегда говорил нам: «Дисциплина, паршивцы, должна быть во какая. Без нее вы лазали бы, как обезьяны, по деревьям, а так служба из вас, дураков, людей сделает». И разве это не правда? Представьте себе, скажем, парк на Карловой площади, и на каждом дереве сидит такой недисциплинированный солдат. Этого я всегда боялся больше всего» (M. Skačkov).

Scéna se odehrává v hospodě *U kalicha*, kde Švejk mluví se strážníkem Bretschneiderem a hostinským Palivcem. Mluví o zabití arcivévody Ferdinanda. Můžeme

tady pozorovat jednu z řečových charakteristik Švejka, a to vyprávění příběhu z jeho minulosti, i když ani nevíme, jestli se tyto příběhy staly i ve skutečnosti.

V daném úryvku se používá srovnání vojáků s opicemi, což vyvolává komický efekt. Popisuje se absurdní situace, ve které se vojáci chovají jako opice. V originálu vidíme typické používání prvků hovorové češtiny. Ruština bohužel nemá podobné prostředky pro vyjádření hovorovosti jako čeština typu protetického v-, jako ve slově „vopice“, nebo koncovek typu -ým, -ých u adjektiv jako ve slově „každým“.

V ruštině se hovorovost v psané formě nejčastěji projevuje za pomoci lexika a syntaxe a obecnou češtinu překladateli substituuje lidová mluva (prostorečije). V ruském překladu od Bogatyrjova mluví obrlajtnant spisovným jazykem, přitom používá vulgarismy, což originálu odpovídá. Ale jestliže budeme porovnávat třeba výrazy „musí být“ a „необходима“, uvidíme, že ruské slovo je vyššího stylu než výraz v originálu. Co se týče daného komického prostředku, Bogatyrjov zachoval srovnání s opicemi a také komický efekt vyvolaný pomocí daného prostředku.

Pokud jde o překlad Lavrovové a Fjodorova, je porovnání s opicemi zachováno, ale vyskytuje se zde několik odchylek od originálu. Například expresivnější slova pro vojáky („сукины вы дети“, „сволочей“) ve srovnání s originálem a překladem Bogatyrjova. Kromě toho slovo „поручик“, které v originálu zní jako „obrlajtnant“, je spíše z 19. století, ve 20. století se začalo používat slovo „лейтенант“. Slovo lajtnant je německého původu a v románu zjevně odkazuje na to, že dnešní území České republiky bylo součástí Rakouska-Uherska. V daném kontextu slovo „поручик“ u ruského čtenáře nevyvolává asociaci s Rakousko-Uherskem, jelikož je slovanského původu, a proto je v daném kontextu zbytečné používat starší slovo. Kromě toho má v originálu slovo lajtnant prefix obr-, který lze přeložit jako nad-, a proto překlad slova „obrlajtnant“ by měl znít jako „надпоручик“.

Skačkov také překládá slovo „obrlajtnant“ jako „поручик“, kromě toho používá méně výrazné slovo pro popis vojáků („дураки“) a nepřidává k němu žádný přívlastek, který by mohl tuto expresivitu zvýšit. Mimo jiné místo vtipného výrazu „voják bez disciplíny“ používá dlouhé nevýrazné slovo „недисциплинированный“, které by se

mohlo hodit k řeči Švejka, který – jak jsme uváděli v teoretické části – často mění registry a mohl by použít i takto složitě slovo.

- „*Vona není moc hezká, je to vopice, ale s vojákem bude mluvit.*“ (I, 244)

Překlady:

- «Собой-то она не больно хороша, попросту сказать – обезьяна, но с солдатом говорить станет» (P. Bogatyřov).
- «Сама она страшная, что твой бульдог, но с тобой, думаю, говорить станет» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).
- «Она не особенно красива, скорее похожа на обезьяну, но с солдатом говорить станет» (M. Skačkov).

Daný úryvek je ze scény, která zobrazuje rozhovor v hospodě Švejka s civilistou, který pomáhá Švejkovi dostat psa pro obrlajtnanta.

- „*Nemluvil mnoho a pil zato víc, kombinuje, co má vlastně napsat té přísné, mravné, hezké dámě, která ho rozhodně víc lákala než všechny ty opice na jevišti, jak se o nich vyjadřovali druzí důstojníci.*“ (II, 429)

Překlady:

- «Говорил он мало, но зато много пил, молча раздумывая, что бы ему такое написать этой строгой, высоконравственной и красивой даме, к которой его влекло гораздо сильнее, чем ко всем этим обезьянам, как называли опереточных артисток другие офицеры» (P. Bogatyřov).
- «В разговоры он почти не вступал, большей частью молчал и много пил, размышляя, что написать этой прекрасной женщине, столь строгой и целомудренной. Его тянуло к ней намного сильнее, чем к тем мартышкам из театра, как называли опереточных див офицеры полка» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).

V tomto úryvku se nadporučík Lukáš setkal s důstojníky ve vinárně.

V obou úryvcích rovněž vidíme porovnání postav s opicemi. Na rozdíl od předchozího příkladu je v prvním úryvku porovnání založeno na vnějšku, nikoli na chování opic. Nehezká

žena je porovnávána s opicí. Ve druhém úryvku jde zase o chování, protože se porovnávají s opicemi ženy, které vystupovaly na jevišti.

Co se týče překladů, překládají Bogatyřov a Skačkov přesně první úryvek, kdežto Lavrovoá a Fjodorov mění ženu, která není moc hezká v originálu, na „страшную“ a tímto intenzifikují překlad daného úryvku a zároveň porovnávají ženu ne s opicí, ale s „бульдогом“. Kromě toho nezdůrazňují, že ta žena určitě bude mluvit s vojákem a píšou jenom „с тобой“.

Pokud jde o překlady druhého úryvku, existují pouze dva, protože Skačkov přeložil pouze první díl románu. Ve svých překladech autoři porovnávají ženy s opicemi, jenom Lavrovová a Fjodorov rozhodli použít místo obecného slova „обезьяны“ konkrétní druh opic „мартышки“, což nezkresluje význam originálu. Kromě toho oba překlady obsahují vysvětlení toho, o kom takhle mluvili důstojníci („опереточных артисток“ a „опереточных див“).

2. Vytváření jevů, které se v podstatě nebo zjevně odchylojí od logických nebo praxeologických norem

- „*Při popravách provinilců účinkují vždy kněží, obtěžující svou přítomností delikventa.*“ (I, 164)

Překlady:

- «В казни преступника всегда участвует священник, своим присутствием обременяя осужденного» (P. Bogatyřov).
- «При казни преступников всегда участвуют духовники, которые тяготят осужденного своим присутствием» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).
- «При казни всегда ассистирует священник, обременяя своим присутствием осужденных» (M. Skačkov).

Daný úryvek je z kapitoly, ve které se popisuje polní mše. Celá kapitola se věnuje církevním záležitostem.

V příkladu spočívá humor v tom, že kněz má v představě člověka kladné vlastnosti a spojuje se s pomocí člověku, zatímco v této situaci naopak obtěžuje provinilce.

V překladech tento prostředek funguje také, v překladu Bogatyrjova je zachován přechodník „обременяя“, který byl zároveň použit i v originálu („obtěžující“). Přechodník slouží ke kondenzaci obsahu věty, a v daném případě je ještě k tomu centrem humoru, protože se jev odchyluje od logických norem právě v tom, že kněží někoho obtěžují. Kromě toho mají v češtině přechodníky knižní charakter a v ruštině patří k vyššímu stylu, mimo jiné podle národního korpusu ruského jazyka se slovo „обременяя“ často používá v publicistických nebo odborných textech, což může být příčinou zesilování komického efektu, protože to vyznívá jako cizorodý prvek.

V překladu Lavrovové a Fjodorova přechodník zmizel a humor zůstává jenom v popsané situaci, výběr slov a stavba věty jej neposilují. Kromě toho překladatelé překládají slovo „kněz“ jako „духовник“, což je kněz, který dává odpuštění. Daná konkretizace nenese žádný humoristický efekt a nehraje významnou roli.

Skačkov ve svém překladu nemá provinilce z první poloviny věty a mění singulár na plurál v druhé polovině, místo „delikventa“ má „осужденных“. Sloveso „účinkovat“ překládá jako „ассистировать“. Slovo „ассистировать“ zeslabuje roli kněze v dané situaci, protože má v sobě význam něčeho druhořadého, okrajového.

- „*Když později Švejek líčil život v blázinci, činil tak způsobem neobyčejného chvalořečení: ‚Vopravdu nevím, proč se ti blázni zlobějí, když je tam drží. Člověk tam může lézt nahej po podlaze, vejť jako šakal, zuřit a kousat. Kdyby to člověk udělal někde na promenádě, tak by se lidi divili, ale tam to patří k něčemu prachvobyčejnému. Je tam taková svoboda, vo kerej se ani socialistům nikdy nezdálo. Člověk se tam může vydávat i za pánaboha nebo za Panenku Marii, nebo za papeže, nebo za anglickýho krále, nebo za císaře pána, nebo za sv. Václava, ačkoliv ten poslední byl pořád svázanej a nahej a ležel v izolaci...‘“ (I, 30)*

Překlady:

- «Описывая впоследствии своё пребывание в сумасшедшем доме, Швейк отзывался об этом учреждении с необычайной похвалой. – По правде сказать, я не знаю, почему эти сумасшедшие сердятся, что их там держат. Там разрешается ползать нагишом по полу, выть шакалом, беситься

и кусаться. Если бы кто-нибудь проделал то же самое на улице, так прохожие диву бы дались. Но там это – самая обычная вещь. Там такая свобода, которая и социалистам не снилась. Там можно выдавать себя и за бога, и за божью мать, и за папу римского, и за английского короля, и за государя императора, и за святого Вацлава. (Впрочем, тот всё время был связан и лежал нагишом в одиночке.)» (P. Vogatyřov).

- «Впоследствии Швейку не раз пришлось описывать свое пребывание в сумасшедшем доме, и он всегда отзывался об этом медицинском учреждении с необыкновенной похвалой. – Не могу понять, почему эти психи обижаются, что их там держат. Делай, что хочешь: всем без исключения сумасшедшим разрешается ползать голяком по полу, выть шакалами или гиенами, беситься, буйствовать и кусаться. Попробуйте кто-нибудь проделать это на улице, так люди вам проходу не дадут! А вот в сумасшедшем доме – это самая обычная и будничная вещь. Там царит такая свобода, какая и социалистам не снилась. Можешь выдавать себя хоть за Бога, хоть за Божью Мать, хочешь – за папу римского или за английского короля. Есть и такие, кто выдает себя за государя императора и за Святого Вацлава. (Правда, тот все время был связанный и лежал голяком в одиночке)» (V. Lavřovová a A. Fjodorov).
- «Рассказывая впоследствии о доме умалишенных, Швейк не мог удержаться от бурного восторга: – По правде сказать, не понятно, почему это люди злятся, когда их туда сажают! Ведь там можно делать все, что душе угодно: голым ползать по полу. выть, как шакал, скандалить, кусаться. А попробуйте-ка такую штуку проделать где-нибудь на бульваре – все в ужас придут. А там на это смотрят, как на самую обыкновенную штуку! Там такая свобода, о которой не снилось даже и нашим социалистам! Там человек может себя выдавать и за господ бога и за богородицу, и за папу, и за английского короля. и за императора, и за святого Вацлава, хотя этот Вацлав все время лежал голым и связанным в одиночной камере» (M. Skačkov).

V tomto úryvku popisuje Švejek svůj život v blázinci, který by podle očekávání měl být hrůzyplný, ale vidíme tady úplně opačnou situaci. Švejek danou dobu popisuje jako jednu z nešťastnějších ve svém životě, což působí komicky.

Překlad Bogatyřova je nejpřesnější, nedodává nic navíc ani nevynechává nic z toho, co je v originálu. Chtěli bychom jenom okomentovat výběr slova pro překlad bláznů. Bogatyřov volí neutrální slovo („сумасшедшие“), kdežto Lavrovová a Fjodorov mají expresivnější variantu („психи“). Skačkov vůbec bláznů vynechává, píše prostě lidé („люди“), a tímto nivelizuje překlad. V dané situaci má nejpřesnější překlad Bogatyřov, protože slovo bláznů je neutrální.

Co se týče překladu Lavrovové a Fjodorova, můžeme si všimnout toho, že v několika místech dodávají něco navíc, co v originálu není. Jako příklad uvedeme takové fráze jako „не раз пришлось описывать“, „Делай, что хочешь: всем без исключения сумасшедшим разрешается“, „выть шакалами или гиенами“, podobné fráze nejsou v rozporu s originálem a jenom doplňují to, co v něm bylo řečeno. Kromě toho má překlad Lavrovové a Fjodorova dle našeho soudu několik nepřesných překladatelských řešení. Například to, že by se lidé divili na promenádě tomu, jak se chová člověk z blázince, překládají výrazem „так люди вам проходу не дадут“, který se používá v případech, když někdo někomu ani na chvíli nedává pokoj, což je odchylka od původního výrazu „divit se“.

Podívejme se také na překlad Skačkova. Slovní spojení „neobyčejné chvalořečení“ překládá jako „бурный восторг“, kde „бурный“ je expresivnější slovo než „neobyčejný“ a „восторг“ v sobě nese význam spokojenosti s něčím, ale přitom nemá význam pochvaly. Stejně jako Lavrovová a Fjodorov se Skačkov odchyluje od originálu, když překládá „tak by se lidi divili“ výrazem „все в ужас придут“, což je expresivnější.

- „...*Každej tam mohl mluvit, co chtěl a co mu slina právě přinesla na jazyk, jako by byl v parlamentě...*“ (I, 30)

Překlady:

- «...В сумасшедшем доме каждый мог говорить всё, что взбредёт ему в голову, словно в парламенте» (P. Bogatyřov).

- «...в сумасшедшем доме каждый может говорить все, что взбредет ему в голову, – будто он заседает в нашем парламенте» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).
- «...Там каждый может болтать, что хочет и как хочет, точь-в-точь как в парламенте» (M. Skačkov).

V daném úryvku je pokračování Švejkova popisu života v blázinci. Švejk tady používá lidové rčení „co mu slina právě přinesla na jazyk“, což znamená mluvit bez rozvahy. V překladech najdeme dvě varianty překladů tohoto rčení, a to „всё, что взбредёт ему в голову“ a „что хочет и как хочет“, první varianta je běžný hovorový výraz, který významově odpovídá originálu. Co se týče druhé varianty, nezní tak běžně jako první a zároveň vidíme významový posun, protože se ve frázi „что хочет и как хочет“ ztrácí význam toho, že člověk mluví bez rozvahy.

Švejk používá mimo jiné opět hovorovou češtinu, což vidíme ve slově „každej“. V překladu Bogatyřjova se hovorovost projevuje pouze v hovorovém výrazu „взбрести в голову“, jinak používá místo běžného „как“ naopak literárnější slovo „словно“. Lavrovová a Fjodorov v dané situaci používají méně literární slovo „будто“, Skačkov zvolil běžnou variantu „как“, jen pro intenzifikaci dodal před tím ještě adverbium „точь-в-точь“.

Mimo jiné zde vidíme i politickou narážku, Švejk říká, že v blázinci každý může říkat, co chce, mluvit bez rozvahy jako v parlamentu, a tímto porovnává parlament s blázcem a zároveň lidi v parlamentu s bláznem.

- „...*Vůbec žilo se tam jako v ráji. Můžete tam hulákat, řvát, zpívat, plakat, mečet, ječet, skákat, modlit se, metat kotrmelce, chodit po čtyřech, poskakovat po jedné noze, běhat dokola, tancovat, hopkat, sedět celej den na bobku a lézt po stěnách. Nikdo k vám nepřijde a neřekne: ‚Tohle nesmíte dělat, tohle se, pane, nesluší, to byste se mohl stydět, to jste vzdělanej člověk?‘*“ (I, 30–31)

Překlady:

- «...Вообще жилось там как в раю. Можете себе кричать, реветь, петь, плакать, блять, визжать, прыгать, молиться, кувыркаться, ходить на четвереньках, скакать на одной ноге, бегать кругом, танцевать, мчаться

галопом, по целым дням сидеть на корточках или лезть на стену, и никто к вам не подойдёт и не скажет: «Послушайте, этого делать нельзя, это неприлично, стыдно, ведь вы культурный человек»» (P. Bogatyřjov).

- «...В общем, хорошо нам там жилось – как в раю! Хочешь – кричи, хочешь - реви, хочешь - пой, плачь, блей, визжи, прыгай на одной ноге, молись кому хочешь, ползай на четвереньках, бегай кругом, танцуй, скачи галопом, на корточках сиди или на стену лезь. И ведь, что характерно: никто к тебе не подойдет и не начнет нудить, мол, нехорошо это, неприлично, вы ведь, дескать, культурный человек» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).
- «...Вообще жилось там, как в раю. Вы можете там кричать, орать, петь, плакать, бляеть, реветь, скакать, молиться, кувыркаться, ходить на четвереньках, прыгать на одной ноге, бегать по кругу, танцевать, качаться, сидеть на корточках и лезть на стены, – никто к вам не подойдет и не скажет: «Этого, сударь, делать нельзя, это неприлично, ай-ай, а еще образованный человек»» (M. Skačkov).

Dále Švejk popisuje, co lze v blázinci dělat a podle něj lze dělat úplně všechno a chovat se, jak kdo chce. To je podle něj beze sporu výhodou daného místa.

Bogatyřjov překládá frázi „vzdělanej člověk“ jako „культурный человек“. Tady můžeme pozorovat významový posun, neboť přídavné jméno vzdělaný podle slovníku spisovného jazyka českého znamená „takový, který nabyl vzdělání“, kdežto ruské slovo „культурный“ ve smyslu „культурный человек“ podle slovníku ruského jazyka Ožegova znamená „находящийся на высоком уровне культуры, соответствующий ему“. Mimo jiné se v hovorové řeči slovní spojení „культурный человек“ používá ve významu vychovaný, což znamená, že se v ruském překladu bude asociovat se slušným chováním, nikoli se vzděláním. Jinak je Bogatyřjovův překlad daného úryvku přesný.

Lavrovová a Fjodorov ve svém překladu používají prvky hovorové ruštiny jako částice „мол“ a „дескать“, což odpovídá stylu Švejka, i když v daném konkrétním úryvku Švejk prvky hovorové češtiny nepoužívá. Autoři používají kromě toho zbytečné dovysvětlení na začátku dané pasáže: „В общем, хорошо нам там жилось – как в раю!“. „Жилось как

в раю“ samo o sobě znamená, že se žilo dobře, tím pádem je dovysvětlení pomocí slova „хорошо“ zbytečné. Můžeme si mimo jiné všimnout, že místo slova „můžete“, které vidíme v originálu, autoři opakují několikrát slovo „хочешь“, přitom to nemění význam celého projevu, ale dodává to Švejkově řeči více hovorovosti a lehkosti, zní to přirozeně. Mimo jiné zde vidíme opět prvky, které nejsou v originálu: „И ведь, что характерно“. I když je v originálu hned „Никто к вам не přijде а не рекне“. Co se týče překladu fráze „vzdělanej člověk“ překládají to Lavrovová a Fjodorov stejným způsobem jako Bogatyřov – „культурный человек“.

V překladu Skačkova, když Švejk napodobuje řeč jiného člověka, můžeme pozorovat, že autor na jednu stranu používá zdvořilé oslovení „сударь“, ale na druhou stranu používá citoslovce „ай-ай“, které naopak vyvolává efekt familiární konverzace. Tím pádem zní dané napodobování komicky. Co se týče překladu fráze „vzdělanej člověk“ překládá to Skačkov doslovně „образованный человек“.

- „...*Jak říkám, moc pěkný to tam bylo a těch několik dní, který jsem strávil v blázinci, patří k nejkrásnějším chvílím mého života.*“ (I, 31)

Překlady:

- «...Повторяю, очень хорошо там было, и те несколько дней, что я провёл в сумасшедшем доме, были лучшими днями моей жизни». (P. Bogatyřov)
- ...И вот что я вам скажу: было там по-настоящему хорошо, да что там хорошо! – это были лучшие дни в моей жизни!»» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).
- «...Так вот, говорю, хорошо там было, и те несколько моментов, проведенных мною в этом доме, относятся к прекраснейшим дням моей жизни»» (M. Skačkov).

Danou větou Švejk končí svoje dlouhé vyprávění o životě v blázinci.

Skačkov na konci dané pasáže místo slova „dny“ používá slovní spojení „несколько моментов“, což vyvolává pocit, že Švejk byl v blázinci nikoli několik dnů, ale jenom několik minut, i když dále následuje fráze „относятся к прекраснейшим дням моей жизни“.

- „*To jsem si nepomyslel,*“ řekl, „*aby odsuzovali nevinného člověka na deset let. Že jednoho nevinného člověka odsoudili na pět let, to jsem už slyšel, ale na deset, to je trochu moc.*“ (I, 69)

Překlady:

- « – Не представляю себе, – произнёс Швейк, – чтобы невинного осудили на десять лет. Правда, однажды невинного приговорили к пяти годам – такое я слышал, но на десять – это уж, пожалуй, многовато!» (P. Bogatyřov).
- « – Трудно представить, – произнес Швейк, – чтобы невинного человека осудили на десять лет. На пять – было дело, я сам такое слышал, но на десять – это уже многовато будет!» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).
- « – Вот уж никогда не думал, – сказал он. – что могут осудить невинного человека на десять лет. Что невинного человека осудили на пять лет – это я слышал, а вот чтобы на десять – слышу впервые. Это много» (M. Skačkov).

Tato scéna se odehrává v hospodě a Švejka mluví s hostinskou Palivcovou, které zatkli manžela na deset let.

Odchyłka od logických norem spočívá v daném úryvku v tom, že Švejka překvapilo ne odsuzování nevinného, ale jenom to, že mu dali deset let, což je podle Švejka pro takový případ moc.

Lavrovová a Fjodorov použili hovorové slovo „слыхал“ místo běžného „слышал“, které zvolili Bogatyřov a Skačkov. Hovorová varianta daného slovesa odpovídá hovorovému stylu řeči Švejka.

- „*Když balili Švejka do mokrého prostěradla u přítomnosti lékaře, odpověděl Švejka na jeho otázku, jak se mu to teď líbí: „Poslušně hlásím, pane obrarct, že je to jako na plovárně nebo v mořských lázních.*“ (I, 99)

Překlady:

- «Когда Швейка в присутствии врача завёртывали в холодную мокрую простыню, он на вопрос доктора Грюнштейна, как ему это нравится, отвечал: – Осмелюсь доложить, господин старший врач, чувствую себя словно в купальне на морском курорте» (P. Bogatyřov).
- «Всякий раз, когда Швейка в присутствии доктора Грюнштайна обертывали в мокрую холодную простыню, тот не забывал интересоваться, как, мол, это ему нравится. И всякий раз получал один и тот же ответ: – Благодарствуйте, господин военный врач, чувствую себя, будто в купальне на морском курорте» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).
- «Когда в присутствии доктора Швейка завертывали в мокрые простыни, то на вопрос, как это ему нравится, Швейк ответил: – Это, ваше благородие, точно в купальне или на морском пляже» (M. Skačkov).

Švejek je v posádkové věznici a uložili ho do nemocničního baráku, protože ho považují za simulanta. V tomto baráku simulanty trápili různými způsoby. V daném úryvku ho například balili do mokrého prostěradla.

Ve skutečnosti je balení do mokrého prostěradla mučení, ale pro Švejka to mučení není. Naopak bere to jako velmi příjemnou proceduru. V tomto spočívá odchylka od logických norem.

Co se týče překladů, vidíme drobné odchylky od původního textu u všech překladatelů. Například Bogatyřov, Lavrovová a Fjodorov mají v překladech nejen mokré, ale ještě navíc studené prostěradlo („zavёртывали в холодную мокрую простыню“ a „обертывали в мокрую холодную простыню“), kdežto Skačkov se v tomto neodchyluje od originálu, ale přitom má víc prostěradel, než je v originálu („завертывали в мокрые простыни“) a také místo lázni používá slovo „pláž“, ale to nemá velký vliv na význam Švejkovy repliky.

Větší překladatelskou nepřesnost vidíme v překladu Lavrovové a Fjodorova, kteří používají takové výrazy jako „всякий раз“ a „не забывал интересоваться“, které svědčí o tom, že se daná situace opakovala několikrát, kdežto podle dokonavého vidu slovesa „odpovědět“ v originálu si můžeme představovat, že se to stalo jenom jednou.

Kromě uvedených překladatelských nepřesností, všichni překladatelé zachovali humor daného úryvku.

- „*Já taky myslím, že je to moc hezký, dát se probodnout bajonetem,*“ řekl Švejk, „*a taky to není špatný, dostat kouli do břicha, a ještě pěknější, když člověka přerazí granát a člověk kouká, že jeho nohy i s břichem jsou nějak vod něho vzdálený, a je mu to tak divný, že z toho umře dřív, než mu to někdo může vysvětlit.*“ (I, 199)

Překlady:

- « – А я думаю, как это здорово, когда тебя проткнут штыком! – сказал Швейк. – Неплохо ещё получить пулю в брюхо, а ещё лучше, когда человека разрывает снаряд и он видит, что его ноги вместе с животом оказываются на некотором расстоянии от него. И так ему странно, что он от удивления помирает раньше, чем это ему успевают разъяснить» (Р. Bogatyřov).
- « – А я так понимаю, что, когда тебя штыком проткнут, так это даже хорошо – сразу Богу душу отдашь! – сказал Швейк. – Недурно еще получить разрывную пулю в живот, а лучше всего, когда солдата рвет на части снаряд и он еще успевает увидеть, что ноги его вместе с животом в одном месте, а сам он – в другом. И так ему это удивительно, что он от удивления своего помирает раньше, чем почувствует боль» (V. Lavronová a A. Fjodorov).
- «– А по-моему не так уж плохо быть проткнутым штыком, – сказал Швейк. – или получить пулю в живот, а еще лучше, когда человека разрывает граната, а он смотрит и с изумлением думает, почему это ноги вместе с животом оказались так далеко. Это его так поражает, что он умирает раньше, чем ему успеют объяснить об этом толком» (M. Skačkov).

Švejk čeká na polního kuráta Otto Katze a mezi tím mluví s vojáky.

Odchylka od logických norem spočívá v daném případě v tom, že to Švejk bere velmi pozitivně, když člověka někdo zabije různými způsoby, a přitom Švejk vysvětluje, proč je to dobré.

Co se týče překladů, Bogatyřov a Skačkov uvádějí skoro doslovné překlady, odpovídající originálu jak po stránce významové, tak stylistické. Pokud jde o překlad Lavrovové a Fjodorova, můžeme si všimnout jednoho detailu navíc, a to zvolací věty „спазу Бoгу душу отдашь!“, která dodává dané replice expresivitu, ale v originálu není, a zároveň chybného překladu konce úryvku: „než mu to někdo může vysvětlit“. Lavrovová a Fjodorov místo toho píšou „чем почувствует боль“, což má úplně jiný význam a nenesou v sobě ten humor, který nese původní věta.

- „Zamyslil se a vyskočil: „Málem bych byl zapomněl...“ Švejk šel do pokoje k nadporučíkovi, který již tvrdě usnul, a vzbudil ho: „Poslušně hlásím, pane obrlajtnant, že nemám žádný rozkaz stran tý kočky.“ A rozespalý nadporučík v polosnění převrátil se na druhou stranu a zabručel: „Tři dny kasárníka!“ a spal dál. Švejk tiše odešel z pokoje, vytáhl nešťastnou kočku zpod pohovky a řekl k ní: „Máš tři dny kasárníka, abtretien!“ A angorská kočka si opět vlezla pod pohovku.“ (I, 225–226)

Překlady:

- «Швейк задумался и вдруг вскочил: – Чуть было не забыл! – И пошёл в комнату к поручику. Поручик крепко спал. Швейк разбудил его: – Осмелюсь доложить, господин обер-лейтенант, я не получил приказания насчёт кошки. Поручик во сне перевернулся на другой бок, пробормотал: «Три дня ареста!» – и заснул опять. Швейк тихо вышел из комнаты, вытащил несчастную кошку из-под дивана и сказал ей: – Три дня ареста! И ангорская кошка полезла обратно под диван» (Р. Bogatyřov).
- «Швейк углубился в размышления, затем неожиданно вскочил, стукнул себя кулаком по лбу и пошел в спальню поручика. Там он слегка потормошил уснувшего уже Лукаша и поинтересовался: – Виноват, господин поручик, какие будут приказания насчет кошки, а то я чуть было не упустил из виду! Поручик перевернулся на другой бок и сонно

пробормотал: – Да что же это такое... три дня ареста... Швейк тихонько притворил двери, вернулся к себе на кухню, вытянул отчаянно сопротивляющееся животное из-под дивана, поднял за хвост, встряхнул и строго сказал: – Будет тебе три дня ареста! Затем разжал кулак, после чего ангорская кошка тяжело шмякнулась об пол и с утробным мяуканьем заползла обратно под диван» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).

- «Он задумался, а потом неожиданно вскочил: – Чуть-чуть было не забыл... Швейк вошел в комнату поручика, который уже крепко спал, и разбудил его: – Господин поручик, позвольте спросить, а как насчет кошки? Вы мне не дали никаких распоряжений. Поручик перевернулся на другой бок и спросонья пробормотал: – На три дня под арест. – и заснул снова. Швейк тихонько вышел из комнаты, вытащил несчастную кошку и сказал ей: – Ну, слышишь – под арест на трое суток! Марш! И загнал кошку под диван» (M. Skačkov).

Scéna se odehrává v domě nadporučíka Lukáše. Tento den snědla kočka jeho kanára a Švejк chtěl vědět, co s tím má udělat, proto šel k nadporučíkovi, který už spal.

V daném případě spočívá odchylka od logických norem v tom, že Švejк dává kočce rozkaz, jako kdyby byla člověk a rozuměla tomu.

Co se týče překladů, Lavrovová a Fjodorov uvádějí mnoho detailů navíc, které v originálu nejsou. Švejк v daném překladu dělá mnoho činností, které v originálu nedělal. Například: „стукнул себя кулаком по лбу“ – dané gesto zdůrazňuje to, že si Švejк na něco zapomněl, „вытянул отчаянно сопротивляющееся животное из-под дивана, поднял за хвост, встряхнул и строго сказал“ – Švejк zachází s kočkou krutěji než v originálu, „Затем разжал кулак, после чего ангорская кошка тяжело шмякнулась об пол и с утробным мяуканьем заползла обратно под диван“ – zase mnohem detailnější popis toho, co se dělo s kočkou, daný popis v originálu není. Na druhou stranu jedna replika v daném překladu chybí, a to „Málem bych byl zapomněl...“, kterou Švejк říká, než jde do pokoje k nadporučíkovi. Autoři tu repliku vynechali a místo toho tam dodali gesto („стукнул себя кулаком по лбу“), které je zmíněno předtím.

Jak vyplývá z výše uvedeného komentáře, vidíme v tomto překladu jiného Švejka než v originálu, tento Švejk je mnohem krutější, což se v originálu ani v nejmenším nenaznačuje. Slova v překladu jako „поднял за хвост“, „встряхнул“, „строго“, „шмякнулась“ ukazují takový rys Švejkovy povahy, jako je krutost vůči zvířatům, kdežto v originálu máme úplně neutrální popis jeho činů („vytáhl“, „řekl“).

Takový počet detailů navíc můžeme považovat za pokus o zvýšení humoristického efektu, i když to není v daném případě potřeba, protože je komická celá uvedená situace, a to díky odchylce od logických norem.

Překlady Bogatyřjova a Skačkova neobsahují odchylky od originálu na rozdíl od překladu Lavrovové a Fjodorova. Také jsme si všimli, že se jenom Skačkov pokusil o zachování německého „abtreten“, které se vyskytuje na konci rozkazu. Překládá to slovem „Марш!“ Dané slovo neodkazuje k němčině, protože pochází z francouzského jazyka, ale zároveň odkazuje k vojenskému tématu, což dělá také slovo „abtreten“.

3. Fiktivní spojení zcela odlišných jevů

- „*Oltář skládal se ze tří dílů, opatřených hodně falešným pozlátkem, jako celá sláva církve svaté.*“ (I, 169)

Překlady:

- «Алтарь состоял из трёх растворов и был покрыт фальшивой позолотой, как и вся слава святой церкви» (P. Bogatyřjov).
- «Пресловутый алтарь состоял из трех створок и был покрыт фальшивой позолотой» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).
- «Алтарь состоял из трех частей, густо покрытых сусальным золотом, как и вся слава святой церкви» (M. Skačkov).

Tady vidíme popis polního oltáře polního kuráta Otto Katze. Následující čtyři úryvky také popisují daný oltář.

V úryvku je sláva svaté církve spojena s falešným pozlátkem. Překlad Bogatyřjova je téměř doslovný a působí komicky jako originál. Jediným rozdílem je absence překladu slova „hodně“ před falešným pozlátkem, které nese funkci intenzifikátoru a v daném kontextu

znamená, že každý ihned viděl, že pozlátka je falešné. V překladu autor vynechal adverbium, a tím pádem přišel překlad o tento detail. V tomto případě bychom to mohli přeložit opisným způsobem, například „...был покрыт фальшивой, каждому бросающейся в глаза, позолотой...“.

Překlad Lavrovové a Fjodorova přidává na začátek adjektivum „пресловутый“, jehož vhodnost z originálu nevyplývá, ale může být odkazem na předchozí kapitoly, kde se o oltáři mluvilo. Překlad mimo jiné vypouští finální část původní věty, ve které se sláva svaté církve porovnává s falešným pozlátkem, což je klíčová část daného úryvku a zároveň jeden z jevů, jejichž spojení vyvolává komický efekt. Z toho vyplývá, že překlad ztratil humor originálu a stal se běžným popisem oltáře.

Pokud jde o překlad Skačkova, místo falešného pozlátka má „сусальное золото“. Podle našeho názoru daný překlad neodpovídá originálu, protože listové zlato nerovná se falešné, což znamená, že věta ztrácí nepoměr mezi něčím falešným a církví.

- „Zato však bůh otec vypadal jako loupežník Divokého západu, kterého představuje obecenstvu film nějakého napínavého krváku.“ (I, 170)

Překlady:

- «Зато бог-отец был похож на разбойника с дикого Запада, каких преподносят публике захватывающие кровавые американские фильмы» (Р. Bogatyřov).
- «Что же до Бога-отца, то он был похож на злодея из американских фильмов о Диком Западе» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).
- «Зато бог-отец был похож на бандита американских прерий, которого играет посредственный артист в кровавом американском Фильме» (M. Skačkov).
- „Syn boží byl naproti tomu veselý mladý muž, s pěkným bříškem, zahaleným něčím, co vypadalo jako plavky. Celkem dělal dojem sportmana. Kříž, který měl v ruce, držel s takovou elegancí, jako kdyby to byla tenisová raketa.“ (I, 170)

Překlady:

- «Бог-сын, наоборот, был изображён в виде весёлого молодого человека с порядочным брюшком, прикрытым чем-то вроде плавок. В общем бог-сын походил на спортсмена: крест он держал в руке так элегантно, точно это была теннисная ракетка» (P. Bogatyryov).
- «Бог-сын, напротив, являл собой легкомысленного молодого человека с изрядно отросшим брюшком, одетого в плавки неопределенного цвета. В общем и целом Бог-сын походил на регулярно нарушающего режим теннисиста, не без элегантности держащего в руке крест, будто это была теннисная ракетка» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).
- «Напротив, сын божии бил изображен веселым молодым человеком. с брюшком, прикрытым чем-то похожим на трусики. В общем он производил впечатление спортсмена. Крест, который у него был в руке, он держал с такой грацией, словно это была теннисная ракетка» (M. Skačkov).

Dva uvedené úryvky vyvolávají stejný efekt, protože se v nich srovnávají úplně odlišné jevy. Bůh se porovnává s loupežníkem a syn boží se sportmanem s raketou místo kříže. Díky takovému nepoměru porovnávaných objektů vzniká komický efekt. Co se týče ruských překladů, má Bogatyryov ve svém překladu navíc adjektivum „американский“ při popisu filmu, jehož hrdinu připomíná bůh. To je dle našeho soudu zbytečná konkretizace, protože ustálené spojení *Divoký západ* ukazuje typ filmu, o kterém je zde řeč. Kromě toho překladatel špatně pochopil výraz „пёкнэ брѣшко“, překládá ho jako „порядочное брюшко“, což bude pro ruského čtenáře znamenat velké břicho, zatímco v originálu máme sportmana, a proto bude pěkné břicho evidentně znamenat, že syn boží měl vysportované a svalnaté břicho.

Totéž vidíme v překladu Lavrovové a Fjodorova, autoři také dodávají adjektivum americký. Kromě toho zde máme trochu jiný překlad slova loupežník, s nímž je srovnáván bůh otec. Lavrovová a Fjodorov ho překládají jako „злодей“, což bude u ruského čtenáře spojeno spíše se zápornou postavou z pohádek, ale celkem to při srovnání s bohem otcem také působí komicky. Co se týče úryvku o synovi, máme zde nepřesný překlad slova veselý, autoři to převádějí jako „легкомысленный“. Také se zde vyskytuje několik detailů navíc, které

v originálu nejsou. Například plavky v překladu mají neurčitou barvu a syn „походил на регулярно нарушающего режим теннисиста“. Autoři dělají stejnou chybu jako Bogatyřov, když překládají „pěkné břicho“ jako „изрядно отросшее брюшко“.

Pokud jde o překlad Skačkova, autor překládá Divoký západ jako „американские прерии“, což nevyvolává stejnou představu jako ustálené slovní spojení *Divoký západ*, s nímž máme spojeny konkrétní asociace. Mimo jiné porovnává v překladu Boha nejen s loupežníkem, ale ještě s průměrným hercem. V originálu dané porovnání není a dle našeho mínění je zbytečné a nemá žádný smysl. Co se týče druhého úryvku, Skačkov stejně jako ostatní překladatelé špatně přeložil „pěkné břicho“ jako „брюшко“, což v ruštině znamená, že měl velké břicho.

- „*Опатřen řvavými barvami, vypadal zdáli jako barevné tabule určené pro zkoumání daltonistů na železné dráze.*“ (I, 169)

Překlady:

- «Намалёванный кричащими красками, этот алтарь издали казался цветной таблицей для проверки зрения железнодорожников» (P. Bogatyřov).
- «С некоторого расстояния сие грубо размалеванное кричащими красками изделие вполне можно было бы принять за "Какую-нибудь таблицу для проверки остроты зрения железнодорожников» (V. Lavrova a A. Fjodorov).
- «Расписанный кричащими красками, он издали был похож па цветную доску, по которой испытывают железнодорожников на дальтонизм» (M. Skačkov).

Opět jde o porovnání zdaleka neporovnatelných věcí – oltář a něco tak běžného jako tabule pro zkoumání daltonistů, což zní komicky.

Překlad Bogatyřova celkem odpovídá originálu s výjimkou adjektiva „намалеванный“ (v originálu „опатřen“), které je expresivní a obvykle se používá v souvislosti s dětmi, nebo když někdo neumí malovat, což nese dodatečný komický efekt,

protože si můžeme představit, jak to zhruba může vypadat. Kromě toho nemá v překladu daltonismus, ale jenom kontrolu zraku, což podle našeho soudu nekazí smysl celé repliky.

Druhý překlad obsahuje také expresivnější slovo „размалеванный“, které nese stejný význam jako v překladu Bogatyřova, ale prefix „раз-“ ještě zvyšuje intenzitu. Autoři používají také jako Bogatyřov místo daltonismu kontrolu zraku.

Co se týče překladu Skačkova, poslední část věty („по которой испытывают железнодорожников на дальтонизм“) nezní přirozeně kvůli spojení „испытывать на дальтонизм“, které není ustálené a neexistuje v ruském jazyce. V daném případě by bylo lepší použít místo „испытывать“ ustálené slovní spojení „проходить проверку“, které je běžné v souvislosti s nemocemi.

- „*Vynikala jen jediná figura. Nějaký nahý člověk se svatozáří a nazelenalým tělem jako biskup husy, která už zapáchá a je v rozkladu. Tomu svatému nikdo nic nedělal. Naopak, měl po obou stranách dva křídlaté tvory, kteří měli znázorňovat anděly. Ale divák měl dojem, že ten svatý nahý muž řve hrůzou nad tou společností, která ho obklopuje. Andělé vypadali totiž jako pohádkové příšery, něco mezi okřídlenou divokou kočkou a apokalyptickou příšerou.*“ (I, 169–170)

Překlady:

- «Выделялась только одна фигура какого-то голого человека с сиянием вокруг головы и с позеленевшим телом, словно огузок протухшего и разлагающегося гуся. Хотя этому святому никто ничего плохого не делал, а, наоборот, по обеим сторонам от него находились два крылатых существа, которые должны были изображать ангелов, – на зрителя картина производила такое впечатление, будто голый святой орёт от ужаса при виде окружающей компании: дело в том, что ангелы выглядели сказочными чудовищами, чем-то средним между крылатой дикой кошкой и апокалипсическим чудовищем» (Р. Bogatyřov).
- «Стороннему наблюдателю сразу же бросалась в глаза фигура какого-то обнаженного мужчины с нимбом вокруг головы и с телом синюшно-зеленоватого оттенка, словно гниющий огузок разлагающегося гуся. На

первый взгляд, никто не делал ему ничего плохого, напротив, по обе стороны от голого человека располагались два существа с крыльями, долженствующие являть собой ангелов. Тем не менее создавалось вполне определенное впечатление, что несчастный вопит от обуявшего его ужаса: окружавшая его компания выглядела и в самом деле отнюдь не благодушно, более того, крылатые существа походили на сказочных чудищ – нечто среднее между диким котом с крыльями и апокалиптическим зверем» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).

- «На всем алтаре выделялась только одна фигура. Это был какой-то нагой человек в ореоле, с позеленевшим телом, словно «архиерейское место» у гуся, который уже начал портиться и издавать дурной запах. Этого святого никто не обижал. Наоборот, по обе его стороны стояло по два крылатых существа, которые должны были изображать ангелов. Но у зрителя получалось такое впечатление, что у этого голого святого лицо искажено ужасом при виде той компании, которая его окружает. Дело в том, что ангелы выглядели как сказочные чудовища, нечто среднее между крылатой дикой кошкой и апокалиптическим страшилищем» (M. Skačkov).

V tomto úryvku vidíme spojení zcela různých pojmů jako andělé, kteří vypadají jako netvoři, a svatý, který má „nazelenalé tělo jako biskup husy“. Kromě toho svatý „řve hrůzou“ kvůli andělům, kteří ho obklopují. Detailní popis pomáhá čtenáři představit si danou komickou situaci. Tím pádem jsou hezké a svaté věci spojeny s odpornými a ošklivými. V tom spatřujeme jak komický efekt, tak satiru na církev, o které jsme se zmiňovali v teoretické části dané práce. Andělé a svatí jsou jenom slova pro něco, co ve skutečnosti může být netvor nebo zkažená husa, čímž chtěl autor ukázat, že církev je ve skutečnosti ošklivá a prohnílá.

Bogatyryjov má nejpřesnější překlad ze všech, odpovídá originálu, a to jak významově, tak po stránce expresivity.

Lavrovová a Fjodorov mají opět ve svém překladu detaily navíc, na konci úryvku uvádějí jakoby vlastní komentář pro daný obrázek – „okružavшая его компания выглядела

и в самом деле отнюдь не благодушно“, tento komentář v originálu není a v uvedeném překladu vypadá jako názor autora, zatímco jde o názor překladatelů, který tam dodali navíc.

Překlad Skačkova obsahuje také několik nepřesných překladatelských řešení, jako je například překlad slova „biskup“. U Skačkova vidíme výraz „архиерейское место“, který autor sám dává do uvozovek. „Архиерейское место“ je místo v centru chrámu, kde stojí archijerej (biskup) a nemá nic společného s husou, proto dané slovní spojení zní nepřirozeně a je těžké pochopit, co je tím míněno. Autor pravděpodobně překládal jeden ze dvou významů slova biskup, který znamená církevní hodnostář. Uvádí mimo jiné další nepřirozené slovní spojení „получалось такое впечатление“, v daném kontextu se obvykle používá ustálené spojení „создавалось впечатление“.

- „Až vás odvedou na vojnu a budete rukovat do pole,“ poznamenal opět Švejka, „tak vodsloužíme s panem feldkurátem mši svatou, aby bůh nebeský dal a první granát vás přeraziti ráčil.“ (I, 195)

Překlady:

- « – Вот когда вас призовут на военную службу и вы попадете на фронт, – заметил Швейк, – мы с господином фельдкуратором отслужим мессу, чтобы, по божьему соизволению, вас разорвало первым же снарядом» (P. Bogatyřjov).
- « – Я думаю о том дне, когда вас призовут на военную службу и попадете вы на передовую, – мечтательно заметил Швейк, – знаете, мы с господином фельдкуратором специально отслужим мессу, чтоб милосердием Божиим вас разорвало первым же снарядом» (V. Lavrovná a A. Fjodorov).
- « – Вот когда вас заберут на военную службу, – заметил снова Швейк, – мы с господином куратором отслужим молебен, чтобы волей господа бога первая же граната разорвала вас на части» (M. Skačkov).

K polnímu kurátovi přišel muž a chce, aby mu splatil dluh, co nejdřív, protože všichni jeho dlužníci umírají, do jejich rozhovoru se plete Švejka se svými replikami, a toto je jedna z nich.

V úryvku je svatá mše spojena s tím, že Švejk s feldkurátem chtějí prosit boha o strašnou smrt člověka. V tom můžeme také vidět satiru na církev, protože podle Švejka lze během svaté mše poprosit boha o něco tak špatného, jako je smrt člověka.

Mši svatou Bogatyřov, Lavrovová a Fjodorov překládají jako „mecca“, kdežto Skačkov má ve svém překladu „молебен“. „Молебен“ je bohoslužba v pravoslavné liturgii, která je podobná mši v katolické církvi, ale podle našeho mínění by bylo lepším řešením zachovat mši („mecca“) jako v originálu. Slovo „mecca“ je pro ruského čtenáře srozumitelné a zároveň vyvolává asociaci s katolickou církví.

Lavrovová a Fjodorov dávají určité zabarvení Švejkovým slovům pomocí toho, že v jejich verzi mluví „мечтательно“, když v originálu máme jenom neutrální výraz „познаменал opět Švejk“.

4. Komický kontrast

Originál a překlady viz příloha 1.

Švejk, hostinský Palivec a civilní strážník Bretschneider mluví v hospodě o událostech, když zabili arcivévodu Ferdinanda. V nevtipné situaci vypráví Švejk historku o tom, jak zemřeli dva lidé, vypráví ji tak, jako by to byl velmi vtipný příběh, a v tom vidíme komický kontrast.

Zprvé si můžeme všimnout, že překladatelé nabízejí dva různé překlady slova „bába“ – „старуха“ a „баба“. Bogatyřov a Lavrovová a Fjodorov zvolili první variantu, zatímco Skačkov druhou. V originálu Švejk mluví o bábách nikoli jako o ženách, ale o stařenách, což můžeme odvodit z toho, že „... sbíraly roští a houby...“. A proto je blíž k originálu překlad „старухи“.

Jestliže se podíváme na překlad Bogatyřova, obsahuje několik odchylek jako například frázi „В конце концов довели парня до того“, když v originálu máme jenom jedno slovo „musel“, které se opakuje několikrát v dané větě. Bogatyřov se také pokusil zachovat opakování a používá slovo „пришлось“, ale pouze dvakrát. Jako znak hovorovosti se vyskytuje v překladu prostorečije „небось“, přitom ho najdeme ve Švejkově napodobování řeči jiných osob, které vyjadřovaly svůj názor ohledně muže, o němž Švejk vyprávěl, což originálu zcela odpovídá. V originálu vidíme v dané replice typické prvky hovorové češtiny,

kteřé jsme uváděli v kapitole o řečových charakteristikách Švejka a to „probodnutých“ a „pěknej“. Co se týče ostatního projevu, najdeme hovorovost v překladu slova „mrtvice“, a to slovo „кондрашка“, které se v hovorové řeči používá, když někoho raní mrtvice.

Pokud jde o překlad Lavrovové a Fjodorova, vynechali autoři některá vlastní jména, například jméno syna obchodníka a také název města Krumlov. Kromě toho zase jakoby vyjadřují vlastní názor pomocí fráze „оно и понятно“, která v originálu není. Opět přinášejí detaily navíc, které v původním textu nejsou, například když Švejk mluví o obchodníkovi, kterého probodli, v uvedeném překladu ještě dodávají, že ho probodli jako svini („как свинью, зарезали“). Stejně jako Bogatyřov mají odchylku v překladu slova „musel“ – „В общем, довели парня до того“, ale na rozdíl od Bogatyřova autoři nezachovali opakování tohoto slovesa. Můžeme si mimo jiné všimnout, že uvádějí skoro stejný překlad úryvku z daného projevu – „Несколько лет назад у нас в Будейовицах на базаре случилась небольшая ссора“ (P. Bogatyřov)/ „Несколько лет назад у нас в Будейовицах случилась небольшая ссора“ (V. Lavrovová a A. Fjodorov), přitom daný úryvek není doslovným překladem originálu, podle toho můžeme předpokládat, že Lavrovová a Fjodorov se mohli nechat inspirovat překladem Bogatyřova. Jako znak hovorovosti také používají prostorečije „сигануть“ a jako Bogatyřov zvolili pro překlad slova „mrtvice“ ruské „кондратий“, což je trochu jiná podoba tohoto slova, ale znamená totéž co „кондрашка“.

Pokud jde o překlad Skačkova, má několik chybných překladatelských řešení, například překládá strýce císaře pána jako „родной зятя государя императора“, kromě toho překládá Vltavu jako „Молдаву“. Mimo jiné užil nevýrazného a neutrálního překladu slova „mrtvice“, převádí to jako „паралич“. Tím pádem nejsou v překladu Skačkova výrazné rysy hovorové ruštiny, které by mohly odpovídat té češtině, kterou vidíme v originálu.

- „*Já bych si na takovou věc koupil brovnink. Vypadá to jako hračka, ale můžete s tím za dvě minuty postřílet dvacet arcivévodů, hubenejch nebo tlustejch. Ačkoliv, mezi námi řečeno, paní Müllerová, že do tlustýho pana arcivévodы se trefíte jistějc než do hubenýho. Jestli se pamatujou, jak tenkrát v Portugalsku si postříleli toho svýho krále. Byl taky takovej tlustej. To víte, že král nebude přece hubenej.*“ (I, 15)

Překlady:

- «Для такого дела я бы купил себе браунинг: на вид игрушка, а из него можно в два счёта перестрелять двадцать эрц-герцогов, хоть тощих, хоть толстых. Впрочем, между нами говоря, пани Мюллерова, в толстого эрцгерцога вернее попадёшь, чем в тощего. Вы, может, помните, как в Португалии подстрелили ихнего короля? Во какой был толстый! Вы же понимаете, тощим король не будет...» (P. Vogatyrvjov).
- «К примеру, надумай я эрцгерцога застрелить, то купил бы себе браунинг. Посмотришь на него – игрушка игрушкой, зато из такого пистолета можно в два приема перестрелять хоть два десятка эрцгерцогов. Хочешь – тощих, хочешь – толстых! Между нами говоря, госпожа Мюллерова, в толстого эрцгерцога намного проще попасть, чем в худого. Помните небось, в Португалии короля тамошнего подстрелили? Тот был еще боров! Оно и понятно, какой из тощего король...» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).
- «Для такого дела я бы купил браунинг. Он похож па игрушку, но им за две минуты вы можете перестрелять двадцать тонких или толстых эрцгерцогов. Хотя, говоря между нами, пали Мюллер, в толстого эрцгерцога легче попасть, чем в тонкого. Вы помните, как португальцы застрелил своего короля? Он тоже был толстый. Ну да с чего бы королю быть худеньким?» (M. Skačkov).

Švejk mluví s paní Müllerovou o tom, že zabili arcivévodu.

Tato replika popisuje zbraň, což není komické téma, ale Švejk dodává takové komentáře, které komický efekt vytvářejí. Nebere to nějak vážně, že tou zbraní doopravdy zabili člověka, ale uvažuje o tom, jakého člověka by bylo snadnější zabít. Na konci vysvětluje, že král nemůže být v žádném případě hubený, což je narážka na monarchii a na skutečnost, že král má vždy dostatek jídla, a tím pádem si žije dobře. Navíc slovo „tlustý“ nese negativnější konotaci, což zároveň vyvolává záporné emoce vůči králi a vůči monarchii.

Bogatyřjov a Lavrovová a Fjodorov používají ve svých překladech prvky hovorové ruštiny (prostorečije) jako „ихнего“, „тамошнего“, „небось“, „во“, což originálu zcela odpovídá, protože v řeči Švejka najdeme takové prostředky obecné češtiny jako „hubenejch“, „tlustýho“, „jistěje“ atd.

Ale Lavrovová a Fjodorov v úryvku „Byl taky takovej tlustej...“ místo překladu slova tlustý porovnávají krále s vepřem („боров“), což podle našeho soudu neseďí, protože s vepřem se v ruštině porovnává velký a mocný muž, ale nemusí přitom být tlustý. Mimo jiné nevyvolává slovo „боров“ stejný negativní postoj vůči králi jako původní slovo „tlustý“, což zmírňuje narážku ve srovnání s originálem.

Skačkov v daném úryvku prostorečije nepoužívá. V poslední větě překládá slovo „hubenej“ deminutivem „худенький“, které v daném kontextu podle našeho mínění není vhodné. Dané deminutivum se obvykle používá v souvislosti s dětmi nebo ženami. Nejlepším řešením pro překlad je podle našeho mínění slovo „тощий“, které zvolili jak Bogatyřjov, tak Lavrovová a Fjodorov, protože je extrémním opakem slova „tlustý“ a tímto způsobem jakoby zvětšuje rozdíl mezi králem a ostatními lidmi.

- „*Tím vám mohu posloužit milerád,*“ odpověděl Švejk odpínaje řemen, „*já jsem ještě nikdy neviděl, jak se v separaci lidi věší na řemenu. – Jenom to je mrzuté,*“ pokračoval rozhlížeje se kolem, „*že tu není žádná skoba. Klika na okně vás neudrží. Ledaže byste se pověsil vkleče u pryčny, jako to udělal ten mnich v klášteře v Emauzích, co se oběsil na krucifixu kvůli jedný mladý židovce. Já mám sebevrahy moc rád, tak jen s chutí do toho.*“ (I, 57)

Překlady:

- «– С большим удовольствием могу вам услужить, – ответил Швейк, снимая свой ремень. – Я ещё ни разу не видел, как вешаются в одиночке на ремне... Одно только досадно, – заметил он, оглядев камеру, – тут нет ни одного крючка. Оконная ручка вас не выдержит. Разве что на нарах, опустившись на колени, как это сделал монах из Эмаузского монастыря, повесившись на распятии из-за молодой еврейки. Мне самоубийцы очень нравятся. Так извольте...» (P. Bogatyřjov).

- «– Буду искренне рад услужить, – ответил Швейк, снимая брючный ремень. – Знаете, я еще ни разу не видел, как вешаются на ремнях арестанты... Однако, какая досада, – прибавил он, оглядевшись по сторонам, – что-то я не вижу тут ни одного крючка, а ручка на окне вряд ли вас выдержит. Разве что на нарах... Знаете, я вам сейчас расскажу: нужно опуститься на колени, в точности как это сделал один монах. Представьте себе – повесился на распятии из-за молодой еврейки. А что, самоубийцы мне очень даже симпатичны. Вот, прошу вас...» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).
- «В этом отношении я могу вам помочь, – сказал Швейк, отстегивая свой ремень, – пожалуйста, я еще ни разу не видел, как люти вешаются в участке на ремнях. Вот досадно только, – продолжал он, осматриваясь кругом, – что здесь нет ни одного крюка. Оконная ручка вас не удержит. Разве вот что: вам придется повеситься. – поджав ноги, над нарами, как это сделал один монах в Эммаузском монастыре, который повесился на кресте, влюбившись в одну молодую еврейку. Я очень люблю самоубийц. Ну, валяйте!» (M. Skačkov).

V uvedené situaci se setkáváme s tím, jak Švejka mluví v separaci s člověkem, který se chystá spáchat sebevraždu. Chápe to jako legraci, neznamená to pro něj nic špatného, a proto mu dává svůj řemen a říká, že má sebevrahy rád.

Všichni překladatelé zachovali hlavní smysl situace. Podívejme se na drobné rozdíly v překladech.

Bogatyryjov, Lavrovová a Fjodorov přeložili výraz „jen s chutí do toho“ literárními výrazy „Так извольте“ a „Вот, прошу вас“. Na jednu stranu tyto autoři nezachovali hovorový styl Švejka, na druhou stranu víme z Danešova článku, že jedním z rysů řeči Švejka je změna registru a stylu, občas Švejka používá knižní výrazy, což vidíme tady v těchto dvou překladech. Co se týče Skačkova, ten překládá daný úryvek jako „Ну, валяйте!“, což je běžný hovorový výraz a odpovídá originálu.

Kromě toho si můžeme opět všimnout toho, že Lavrovová a Fjodorov dodávají slova navíc, například slovo „знаете“ na začátku několika vět nebo „представьте себе“. Tato slova mají ve větě pouze fatickou funkci.

- „*Místo odpovědi dala se Palivcová do pláče, a soustřeďujíc své neštěstí ve zvláštním přízvuku na každém slově, zasténala: „Dali – mu – deset – let – před – tejdnem.“ „Nu vida,“ řekl Švejck, „tak už má sedum dní za sebou.“* (I, 68)

Překlady:

- «Вместо ответа хозяйка залилась слезами и, горестно всхлипывая при каждом слове, простонала: – Дали ему... десять лет... неделю тому назад... – Ну, вот видите! – сказал Швейк. – Значит, семь дней уже отсидел» (P. Bogatyřov).
- «Вместо ответа трактирщица залилась горячими слезами и простонала, всхлипывая при каждом слове: – Десять... лет... дали... ему... неделю... назад... –Так чего же вы тогда расстраиваетесь! – добродушно сказал Швейк. – Семь дней уже отсидел!» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).
- «Вместо ответа пани Паливец зарыдала. – Неделю ... тому назад... они дали... ему... десять лет... – всхлипывая, сказала она, подчеркивая в каждом слове свое неутешное горе. – Ну, ничего, – сказал Швейк, – семь дней он уже отсидел» (M. Skačkov).

Švejck mluví v hospodě s paní Palivcovou o jejím manželovi.

Komický kontrast úryvku spočívá v tom, že Švejck příliš pozitivně reaguje na informaci o tom, že Palivcovi dali deset let, vidí v tom jen jednu stránku věci, tu pozitivní, ale to, že je nevinný člověk ve vězení, mu tragické nepřipadá.

V překladu Lavrovové a Fjodorova je malý detail navíc, Švejck zde tato slova říká „добродушно“, zatímco v originálu autor nedává jeho slovům žádné emocionální zabarvení.

Všichni překladatelé zvolili pro interpretaci věty „tak už má sedum dní za sebou“ hovorový výraz „отсидел“, který se velice dobře hodí k řeči Švejcka, protože i takové krátké větě už vidíme hovorové „sedum“ místo „sedm“. Autoři by také mohli tuto větu přeložit blíž

k originálu pomocí slova „позади“, v tomto případě by věta mohla znět „семь дней уже позади“, což by znělo přirozeně a zároveň ne tak hrubě jako „отсидеть“.

- „Když došla řada na Švejka, podíval se dr. Grünstein na něho a jakási reminiscence na dnešní záhadnou návštěvu přinutila ho, že se otázal: „Vy znáte paní baronku?“ „Je to moje nevlastní matka,“ odpověděl klidně Švejk, „v outlém věku mne pohodila a teď mne zas našla...“ (I, 104)

Překlady:

- «Когда дошла очередь до Швейка, доктор Грюнштейн посмотрел на него и, вспомнив сегодняшний загадочный визит, спросил: – Вы знакомы с баронессой? – Я её незаконнорождённый сын, – спокойно ответил Швейк. – Младенцем она меня подкинула, а теперь опять нашла» (P. Bogatyřov).
- «Когда подошла очередь Швейка, доктор Грюнштайн пристально посмотрел на него и спросил: – Так вы знакомы с баронессой? – Конечно, – спокойно ответил Швейк. – Я её незаконнорожденный ребенок, как говорится, плод греховной страсти. Младенцем меня похитили из родового замка, и только теперь старуха-мать меня отыскала» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).
- «Когда очередь дошла до Швейка, доктор Грюнштейн посмотрел на него, и какое-то смутное воспоминание о сегодняшнем таинственном посещении заставило его задать следующий вопрос: – Вы знакомы с баронессой? – Это моя мать. Я незаконнорожденный и был ею в молодости подкинут, а теперь она меня вновь нашла, – ответил Швейк» (M. Skačkov).

Úryvek popisuje situaci, kdy si vdova po generálovi pěchoty baronka von Botzenheim přečetla o Švejkovi článek v novinách a chtěla se s ním seznámit. Švejk se v té době nacházel v nemocnici, kde ho považovali za simulanta a mučili. V textu čteme rozhovor Švejka a doktora Grünsteina poté, co baronka odešla.

V tomto případě odpovídá Švejk doktorovi ve zcela vážné situaci vtípem, že je baronka jeho nevlastní matka a vymýšlí o tom krátký příběh.

V překladu Lavrovové a Fjodorova opět můžeme najít několik detailů navíc, které v originálu nejsou. Například když Švejk mluví o tom, že baronka je jeho nevlastní matka, dodává přitom „как говорится, плод греховной страсти“, tato fráze vyvolává asociace s náboženskými texty, což z originální repliky Švejka nevyplývá a je podle našeho mínění zbytečné. Dále vidíme úplně jinou verzi toho, jak se to stalo: „Младенцем меня похитили из родового замка“, kdežto v originálu podle příběhu Švejka baronka ho sama pohodila. Kromě toho v daném překladu Švejk nazývá baronku „старуха-мать“, což zní velmi familiárně, v originálu ji tak neoznačuje. Mimo jiné si můžeme všimnout, že v daném úryvku Lavrovová a Fjodorov vynechali ještě tu část z originálu, kde se popisuje vzpomínka doktora na návštěvu, která ho přinutila položit tuto otázku.

Překlady Bogatyřova a Skačkova neobsahují podobné detaily navíc a odpovídají původnímu textu, avšak v překladu Bogatyřova je drobná odchylka od originálu na začátku úryvku: v původní verzi „... reminiscence na dnešní záhadnou návštěvu přinutila...“ doktora položit Švejkovi zmíněnou otázku, kdežto Bogatyřov vynechává slovo „přinutila“ a píše „вспомнив сегодняшний загадочный визит, спросил“. Skačkov sloveso zachoval: „и какое-то смутное воспоминание о сегодняшнем таинственном посещении заставило его задать следующий вопрос“.

5. Vulgarismy

- „*Kam ho mám jenom zařadit?*“ a čím dále tím jasněji vybavuje se Švejkovi pojmenování tohoto druhu: „poloprďoch.“ (III, 143)

Překlady:

- « – Куда же мне его зачислить? – И чем дальше, тем отчётливее в сознании Швейка возникало прозвище «полупердун»» (P. Bogatyřov).
- « –Куда ж мне его определить? – И постепенно в голове Швейка формировалось прозвище «полупердун»» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).

Švejk tímto slovem popisuje poručíka Duba a dalé v textu najdeme vysvětlení, že slovo prďoch patřilo plukovníkům nebo starším hejtmanům a majorům.

V satíře se vulgarismy často používají jako komické prostředky. V naší situaci máme slovo *poloprđoch*, které Bogatyřov překládá jako *полупердун*, což odpovídá originálu. Překlad Lavrovové a Fjodorova je stejný. Slovo je převedeno kalkováním (polo – полу, prđoch – пердун).

Překlad Skačkova nemáme, protože přeložil pouze první díl.

- „*To byl ve Zlivi u Hluboké před léty jeden hajný, měl takové ošklivé jméno Pind'our.*“ (I, 19)

Překlady:

- «Вот, например, в Зливе, близ Глубокой, несколько лет тому назад жил один лесник с этакой безобразной фамилией – Пиндюр» (P. Bogatyřov).
- «Помню, в Зливе, под Глубокой, пару лет тому назад жил один лесник с отвратительной фамилией – Пиндюр» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).
- «Вот в Зливе, под Глубоковым, жил несколько лет тому назад один объездчик. Фамилия у него была безобразная – Пиндюр» (M. Skačkov).

V uvedeném úryvku je příjmení člověka odvozeno od vulgarismu *pind'our*, což vyvolává komický efekt.

Všichni překladatelé to přeložili jako „Пиндюр“. Dané slovo v ruském jazyce neexistuje, a proto u ruského čtenáře nevyvolává stejné asociace jako původní slovo u českého čtenáře. Bohužel v daném případě nikdo z překladatelů komický efekt původního úryvku nezachoval. Překladatelé přitom dodrželi Švejkovo hodnocení daného příjmení: „ošklivé jméno“. Zejména píšou, že příjmení bylo „безобразное“ a „отвратительное“, což by se hodilo, kdyby byl zachován původní význam slova, ale v tomto případě není jasné, proč Švejk takto příjmení hodnotí.

- „*Člověk by chtěl být gigantem, a je hovno, kamaráde.*“ (II, 350)

Překlady:

- «Человек-то хочет быть гигантом, а на самом деле он дерьмо. Так-то, брат!» (P. Bogatyřov).

- «Человек считает себя великаном, а на самом деле из праха рожден и в прах превратится. Так-то братишка!» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).

Pouze Bogatyryjov zachoval vulgarismus ve svém překladu. Překládá ho jako „дерьмо“, což odpovídá originálu jak významově, tak stylisticky.

Lavrovová a Fjodorov používají vulgarismy ve svém překladu poměrně často, přitom občas zvyšují expresivitu ve srovnání s originálem, ale v daném případě se tomu vyhýbají a místo vulgarismu používají citát z Bible: „из праха рожден и в прах превратится“, což neodpovídá původní variantě a nevyvolává to žádný komický efekt.

Překlad Skačkova nemáme, protože přeložil pouze první díl.

6. Absurdní hyperbola

- „*Všude přitom manipulovali s Ukřižovaným, jako by chtěli říci: Tobě jenom useknou hlavu, oběsí tě, uškrtní, pustí do tebe patnáct tisíc volt, ale co tenhle musel zkusit.*“ (I, 164)

Překlady:

- «И всегда при этом манипулировали распятым, словно желая сказать: «Тебе всего-навсего отрубят голову, или только повесят, удавят, или пропустят через тебя пятнадцать тысяч вольт, – но это сущая чепуха в сравнении с тем, что пришлось испытать ему!»» (P. Bogatyryjov).
- «И все они, так или иначе, манипулировали именем распятого Христа, словно желая сказать: «Тебе всего лишь отрубят голову (сожгут, повесят, удавят, поджарят на электрическом стуле...), – но что это по сравнению с тем, что пришлось испытать Ему!»» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).
- И всюду попы должны были идти с изображением распятого в руках, словно этим желая сказать: «Тебе-то вот только отрубят голову, тебя повесят, тебя задушат, в тебя пустят пятнадцать тысяч вольт, а вот что он, несчастный, должен был перенести?» (M. Skačkov).

Úryvek je z kapitoly o tom, jak Švejck s polním kurátem jedou sloužit polní mši.

V tomto úryvku je popsána absurdní situace, kde to, co musí prožít odsouzený, jakoby nesmíme porovnávat s tím, co zkusil Ukřižovaný. Je tu zase narážka na církev, která podle autora ponižuje ostatní lidi ve srovnání s Ukřižovaným. Mimo jiné je možné, že autor porovnává odsouzeného s Ukřižovaným ještě proto, že odsouzený není vždy vinen, pokud si vzpomeneme na podobné příklady z románu (Palivec, Švejk).

Co se týče překladů, první dva dodávají na konci úryvku malé vysvětlení k části „ale co tenhle musel zkusit“, zejména Bogatyřov píše „но это сушая чепуха в сравнении с тем“ a Lavrovová a Fjodorov mají „но что это по сравнению с тем“. Kromě toho Lavrovová a Fjodorov místo „patnácti tisíc volt“ mají „электрический стул“, což podle našeho mínění nemá zásadní vliv na význam úryvku.

Skačkov má ve svém překladu činitele děje („И всюду попы должны были идти...“), který v originálu není. Kromě toho zaměnil překladatel expresivní a dodatečný význam nesoucí slovo „manipulovali“ za neutrální frázi „идти с изображением распятого в руках“. Kvůli této změně ztrácí překlad ostrost satiry originálu. Na konci úryvku obsahuje mimo jiné ještě jednu změnu: v originálu je ukazovací zájmeno „tenhle“, zatímco autor to překládá jako „он, несчастный“, což jakoby vyjadřuje postoj autora.

Co se týče poslední věty úryvku, všichni překladatelé zvýšili expresivitu této věty, Bogatyřov, Lavrovová a Fjodorov udělali z věty zvolací větu, přitom Lavrovová a Fjodorov navíc zvolili velké písmeno pro překlad neutrálního českého „tenhle“, přeložili to jako „Ему“ a stejně jako Bogatyřov dávají toto slovo na konec věty, což je v daném případě inverze, která poslední slovo zdůrazňuje a také zvyšuje expresivitu věty. Skačkov pro zvýšení expresivity zvolil řečnickou otázku.

- „*To vám říct nemohu, poněvadž se to nikdo neodvážil opakovat. Ale bylo to prý tak něco strašlivého a hrozného, že jeden rada od soudu, který byl při tom, se z toho zbláznil a ještě dodnes ho drží v izolaci, aby to nevyšlo najevo. To nebyla jenom obyčejná urážka císaře pána, jaká se dělá ve vožralství.*“ (I, 20)

Překlady:

- «Этого я вам сказать не могу, этого ещё никто не осмелился повторить. Но, говорят, его слова были такие ужасные, что один судейский

чиновник, который присутствовал там, с ума спятил, и его ещё до сих пор держат в изоляции, чтобы ничего не вышло наружу. Это не было обычное оскорбление государя императора, какие спьяна делаются» (P. Bogatyřov).

- «Да вы что! Этого я вам при людях сказать никак не могу, этого, знаете ли, до сих пор никто повторить не осмеливается. Люди говорят, что слова его были настолько чудовищными, что один чиновник, который на том суде присутствовал, умом тронулся. Его прямо из зала увезли и держат теперь в изоляции, чтобы ничего такого наружу не выплыло. Скажу вам по секрету: оскорбление государя императора было совсем даже не таким, какие обычно с пьяных глаз делаются» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).
- «Вот уж этого я вам сказать не могу, потому что никто не отважился повторить эти слова. Но говорят, что это было нечто ужасное и страшное, так что один из присутствующих членов суда сошел с ума, и до сих пор его держат в одиночной камере, потому что опасаются, как бы все дело не вышло наружу. Во всяком случае это были не такие оскорбления величества, какие обычно произносят по пьяной лавочке» (M. Skačkov).

Tento úryvek popisuje situaci v hospodě, kde odpovídá Švejk na otázku civilního strážníka Bretschneidera ohledně toho, co řekl nějaký muž ze Švejkovy historky o císaři pánovi.

Absurdita spočívá v síle slov, která nikdo nemůže zopakovat a kvůli kterým se někdo doopravdy zbláznil.

Lavrovová a Fjodorov opět dodávají několik detailů navíc, například na začátku úryvku máme frázi s vykřičníkem „Да вы что!“, která zvyšuje celkovou expresivitu daného projevu, později v překladu Švejk říká, že nemůže vyslovit tu větu „при людях“, když v originálu nikdo nemohl zopakovat tuto větu bez ohledu na přítomnost lidí, přinejmenším to nebylo v originálu zmíněno. Kromě toho uvádějí detaily, které nemění význam Švejkova projevu, ale v originálu nejsou: „его прямо из зала увезли“ a „скажу вам по секрету“.

Je zajímavé, jak autoři přeložili konec úryvku, konkrétně výraz „ve vožralství“. Bogatyřov volí nejneutrálnější překlad „спяна“, Lavrovová a Fjodorov mají více hovorovou variantu „с пьяных глаз“, zatímco Skačkov používá prostorečtje „по пьяной лавочке“.

Bogatyřov, Lavrovová a Fjodorov univerbizují originální popis toho, co řekl člověk z příběhu Švejka. Bogatyřov má „слова были такие ужасные“, Lavrovová a Fjodorov říšou „слова его были настолько чудовищными“, což je expresivnější než „ужасный“ a pouze Skačkov se pokusil zachovat obě slova a překládá to jako „это было нечто ужасное и страшное“, což je v podstatě pleonasmus, protože jsou to slova významově hodně blízka, a proto je podle našeho mínění univerbizace dobrým řešením.

Originál a překlady viz příloha 2.

V použitém úryvku vidíme rozhovor Švejka s vojenskými lékaři v nemocnici, kde ho považují za simulanta.

Absurdní hyperbola daného úryvku spočívá v tom, že Švejk jakoby bere doslova to, že voják nesmí myslet, a proto říká, že nemyslí vůbec. V této Švejkové replice cítíme satiru na armádu, ve které je skutečností, že jsou vojáci považováni za roboty, kteří nesmějí myslet ani cítit, ale jenom poslouchat rozkazy.

Bogatyřovův překlad je přesný jak významově, tak po stránce humoru, ale několik výrazů v originálu je jednoznačnějších než v daném překladu. Například překládá slovo „zakázáno“ jako „не полагается“, což zní mnohem mírněji než původní varianta a také než ruský ekvivalent daného slova „запрещено“. Stejnou situaci vidíme se slovy „nesmí“ a „не должен“, toto ruské slovo bychom mohli nahradit přesnějším výrazem „не имеет права“.

V překladu Lavrovové a Fjodorova jsou změny už na začátku úryvku. Například místo nevinného dítěte zvolili překladatelé pro Švejka slovní spojení „благочестивый агнец“, což je církevní slovo, nicméně význam věty dané slovní spojení nemění. Kromě toho stejně jako Bogatyřov překládají „zakázáno“ jako „не полагается“, což jsme už komentovali.

Lavrovová a Fjodorov stejně jako Skačkov překládají německá slova jednoho z členů komise na rozdíl od Bogatyřova, který nechává německý výraz a překlad dává do poznámky pod čarou, a tím pomáhá čtenáři lépe pocítit atmosféru té doby v Čechách, zatímco ani Lavrovová a Fjodorov, ani Skačkov nenaznačují, že jeden z lékařů mluvil německy.

Originál a překlady viz příloha 3.

Švejk mluví s auditorem Bernisem v garnizónu. Bernis se ptá Švejka, proč je tam a co udělal.

Švejk vypráví velmi nepravděpodobný příběh o dvouletém dítěti, které se samo dostalo z Vinohrad do Libně, ztratilo se tam a pak ho zavřel strážník. Celý tento příběh je absurdní, ale Švejk tím chtěl ilustrovat situaci, kdy se ve vězení ocitne úplně nevinný člověk.

Překlad Bogatyryjova naprosto odpovídá originálu, a to jak po stránce významové, tak stylistické.

Lavrovová a Fjodorov na rozdíl od Bogatyryjova a Skačkova nezachovali názvy městských čtvrtí (Vinohrady a Libeň) a místo toho napsali, že chlapecek „забрел он на другой конец города“, což dává čtenáři představu, že to bylo velmi daleko a nezkrsluje to význam původní věty. Mimo jiné i tady vidíme několik detailů navíc, jako například to, že v překladu dítě brečelo („сел на тротуар и хнычет“), pak řečnická otázka („а там куда его денешь?“) a také konec úryvku, kde Švejk dává strážníkovi možnost vybrat, jak ho pojmenovat („я тоже найденый или подкидыш – это уже, как вам, господин поручик, угодно будет“).

Skačkovův překlad je přesný až na jednu větu, která je v překladu navíc a která v původním textu není. Když Švejk říká, že je jako to dítě, o kterém před chvílí vyprávěl, ve zmíněném překladu ještě dodává, že netuší, jak se mu to stalo. V originálu tato věta není.

- „*Já myslím,*“ řekl skeptický čahoun, „*že pro nic a za nic člověka nevěší, že musí být k tomu vždycky nějaká příčina, aby se to mohlo odůvodnit.*“ „*Když není válka,*“ poznamenal Švejk, „*tak se to odůvodňuje, ale ve válce se na jednoho člověka nebere zřetel. Má padnout na frontě, nebo bejt pověšenej doma. Pěšky jako za vozem.*“ (I, 135)

Překlady:

- « – Я думаю, – скептически заметил долговязый, – что так, ни за что ни про что, человека не вешают. Должна быть какая-нибудь причина. Такие вещи просто так не делаются. – В мирное время, – заметил Швейк, – может, оно и так, а во время войны один человек во внимание не

принимается. Он должен пасть на поле брани или быть повешен дома! Что в лоб, что по лбу» (Р. Bogatyřov).

- « – Я так полагаю, – не без скептицизма заметил верзила, – что просто так – ни за что ни про что – человека вешать не станут. Значит, была причина. Такие вещи за здорово живешь не делаются. – В мирное время, – веско заметил Швейк, – так оно, как правило, и бывает, а в военную пору кто же станет жизнь одного человека во внимание принимать. Тут уж либо ты на поле брани падешь, либо дома вздернут! Как говориться, третьего не дано» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).
- « – Я думаю, – заметил скептически долговязый, – что так себе, ни за что ни про что, человека не повесят. Для этого всегда должен быть какой-нибудь повод, какое-нибудь основание. – Когда нет войны, – заметил Швейк, – тогда нужно основание. Но во время войны одного человека не принимают в расчет: не все ли равно, погибать ему на фронте или быть повешенным в тылу? Одно другого стоит» (M. Skačkov).

Švejk mluví se dvěma vojáky, kteří ho mají dopravit k polnímu kurátovi.

V uvedeném úryvku popisuje Švejk válečnou situaci tak, že člověk nemá na výběr, podle něj jedinec stejně umře, a to buď na frontě, nebo ho zabijí (popraví) doma. Přitom je tato myšlenka odpovědí na slova strážníka o tom, že k popravě vždycky musí být příčina, což implikuje, že podle Švejka tomu tak není. Na konci dodává ještě rčení „pěšky jako za vozem“, které jakoby potvrdilo, že lidé nemají na výběr.

Co se týče překladů, Lavrovová a Fjodorov překládají slovo čahoun jako „верзила“ na rozdíl od Bogatyřova a Skačkova, kteří volí slovo „долговязый“, ale obě varianty jsou správné a popisují vysokou postavu.

Bogatyřovův překlad je přesný až na to, že dodává expresivitu do věty „Он должен пасть на поле брани или быть повешен дома!“ tím, že dává na konec vykřičník. Vyvolává to dojem, že Švejk o tom mluví velmi emocionálně, zatímco v originálu je na konci věty tečka, a tím se uvedená věta neliší od předchozích. Co se týče překladu rčení, používá Bogatyřov také hovorové ruské rčení „что в лоб, что по лбу“, které v souvislosti s popsanou situací zní vtipně.

V překladu Lavrovové a Fjodorova také vidíme vykřičník a zároveň je v této větě vidět kontrast mezi styly, které používá Švejk, a to pomocí slov „пасть на поле брани“, což je vyšší styl, a slova „вздернут“, které je hovorové a v daném kontextu znamená oběsit. Také používají pro zdůraznění hovorovosti řeči Švejka prostorečije „за здорово живешь“. Co se týče českého rčení, překládají ho jako „третьего не дано“, které odpovídá originálu významově, ale nezní vtipně jako originál nebo překlad Bogatyřjova, protože je neutrální.

Skačkov jako předchozí překladatelé mění neutrální expresivitu originální věty a dělá z ní řečnickou otázku „не все ли равно, погибать ему на фронте или быть повешенным в тылу?“ V každém případě to význam původní věty nemění. Rčení překládá Skačkov frází „одно другого стоит“, která je jako fráze Lavrovové a Fjodorova neutrální, ale významově odpovídá originálu.

Originál a překlady viz příloha 4.

Večer před tím opilý polní kurát prosil Švejka, aby mu dával pohlavky, další den si už na to nepamatoval.

I v tomto úryvku vidíme znovu jeden z nejtýpčtějších rysů Švejkovy řeči, a to vyprávění příběhu, ve kterém přehání situaci, že člověk pije alkohol každý den a nemůže přestat kvůli tomu, že pořád kupuje herynky.

Co se týče překladů, všichni autoři překládají Silvestr jako „новый тысяча девятьсот десятый год“, což nejde přeložit jinak, aby to bylo pro ruského čtenáře srozumitelné.

Překlad Bogatyřjova se liší od originálu tím, že Bogatyřjov člení dlouhou větu na několik částí, ve které Švejk popisuje příběh toho truhláře. Tím pádem se rytmus řeči Švejka v originálu a daném překladu liší, to však nemění významovou stránku úryvku.

Lavrovová a Fjodorov stejně jako Bogatyřjov člení příběh na několik vět. Mimo jiné opět vidíme frází navíc „дай Бог памяти“, která svědčí o tom, že si není Švejk úplně jistý, že se všechno odehrávalo tak, jak říká, což z originálu nevyplývá.

V překladu Skačkova je také jedna věta navíc – „У меня все болит.“, která v originálu není, ale vyplývá z toho, že kurát má pocit, jako by ho někdo zmlátil.

Pro překlad výrazu „je to takovej kolotoč“ Bogatyřjov a Skačkov překládají doslovně jako „карусель“, čímž byl myšlen začarovaný kruh, ze kterého se tento člověk nemohl dostat, kdežto Lavrovová a Fjodorov volí hovorovější výraz „свистопляска“, který ale má trochu jiný význam, podle slovníku ruského jazyka Jevgenjevové „свистопляска“ znamená „безудержное, хаотическое проявление чего-л.“ nebo „полная неразбериха, беспорядок с чем-л., в чем-л.“. Z daných definic vyplývá, že toto slovo nemá význam něčeho, co se pořád dokola opakuje, a tím pádem je pro překlad daného výrazu méně vhodné než slovo „карусель“. Jako jedna z variant překladu se nabízí výraz „замкнутый круг“.

- „U nás v Budějovicích u regimentu byl jeden voják, takový dobrý hovado, ten našel jednou šest set korun na ulici a odevzdal je na policii a v novinách se o něm psalo jako o poctivým nálezci a měl z toho vostudu. Žádněj s ním nechťěl mluvit, každej mu říkal: ‚Ty jeden pitomče, co jsi to vyved za hloupost. Vždyť tě to musí do smrti mrzet, jestli máš ještě trochu cti v těle.‘ Měl holku, a ta s ním přestala mluvit. Když přijel domů na dovolenou, tak ho o muzice kvůli tomu kamarádi vyhodili z hospody. Počal chřádnout, brát si to do hlavy a nakonec se dal přeject vlakem.“ (I, 177)

Překlady:

- «У нас в полку в Будейовицах служил один солдат, хороший парень, но дурак. Нашёл он как-то на улице шестьсот крон и сдал их в полицию. О нём даже в газетах писали: вот, дескать, какой честный человек. Ну и нажил он себе сраму! Никто с ним и разговаривать не хотел. Все как один повторяли: «Балда, что за глупость ты выкинул? За это тебе всю жизнь краснеть придётся, если в тебе хоть капля совести осталась». Была у него девочка, так и та с ним разговаривать перестала. А когда он приехал домой в отпуск, то приятели из-за этой истории выкинули его во время танцульки из трактира. Парень высох весь, стал задумываться и, наконец, бросился под поезд...» (Р. Bogatyřjov).
- «Когда я был на военной службе, у нас в 91-м полку служил один солдат – парень хороший, но полный дурак. Так вот, нашел он на улице кошелек, а в нем – шестьсот крон. И что же вы думаете – сдал деньги в полицию! О нем даже статью написали: дескать, вот он какой честный

человек. Честный-то он честный, только сраму себе нажил – не огребешь! Для начал многие из прежних его друзей и знакомых вообще перестали с ним здороваться, а в разговорах промеж собой называли этот его поступок отвратительным. Все в один голос твердили: «Сукин ты сын, что же ты натворил? Да тебе же всю жизнь за это краснеть придется, если хоть капля совести человеческой в тебе осталась...» Была у него подружка, так и та с ним разругалась и разговаривать перестала. Отпуск ему дали, домой он поехал. Так в деревне из-за истории этой местный парни – его же бывшие приятели – выкинули его к чертовой матери из трактира во время танцулек. Он высох весь, лицом почернел, сядет где-нибудь в уголочке, чтобы никто его не видел и думает... В общем, плохо он кончил из-за честности своей дурацкой – под поезд бросился...» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).

- «У нас в полку в Будейовицах был один такой солдат. Он нашел однажды на улице шестьсот крон и передал их полиции. После этого о нем писали в газетах, как о честном человеке, и в результате у него из-за этого были крупные неприятности. Никто с ним после этого не хотел разговаривать; каждый говорил ему: «Ах, какой же ты дурак, как ты сглупил! Если у тебя есть хоть капля ума, то ты должен злиться на себя до самой смерти за это». У него была невеста, так она с ним после этого случая перестала даже разговаривать. А когда он приехал домой на побывку, то товарищи выставили его из пивной. После этого он начал хиреть, задумываться и в конце концов бросился под поезд» (M. Skačkov).

Švejk a polní kurát Otto Katz ztratili během cesty domů tabernákulum a Švejk říká, že nálezce by určitě chtěl odměnu a při tom jako vždycky vypráví s tím nějak související příběh.

Absurdita daného Švejkova příběhu spočívá v tom, že poctivost člověka se obrátila proti němu, že se podle všech lidí kolem poctivost rovná hlouposti a poctivý člověk mezi nimi nemá co dělat.

V originálu používá Švejk vulgarismus „hovado“, Bogaryrjov to překládá mnohem méně expresivním slovem „дурак“, i když má slovo podobný význam. Dále zase vidíme méně expresivní slovo „балда“ místo původního „pitomče“. A tím je celý Švejkův projev

méně expresivní než v originálu, i když mu trochu expresivity dodává vykřičník na konci jedné z vět („Ну и нажил он себе сраму!“). Podle našeho mínění není také v daném úryvku přesně přeloženo slovo „holka“, které v daném kontextu znamená „příteřkyně“. Bogatyřov to překládá jako „девочка“, což bude spíše asociovat malou holčičku, a čtenář si bude myslet, že jde o dceru hrdiny vyprávěného příběhu. V tomto případě by se lépe hodilo slovo „девушка“.

Co se týče překladu Lavrovové a Fjodorova, uvádějí stejný překlad slova „hovado“ jako Bogatyřov („дурак“), ale na rozdíl od Bogatyřova používají naopak mnohem expresivnější překlad slova „pitomče“ („сукин ты сын“). Pro ještě větší expresivitu používají jako Bogatyřov zvolací věty („И что же вы думаете – сдал деньги в полицию!“, „Честный-то он честный, только сраму себе нажил – не огребешь!“) a v jedné z vět navíc dodávají výraz „к чертовой матери“, který rovněž značně zvyšuje expresivitu projevu.

Skačkov nepřekládá Švejkův vulgarismus „hovado“ vůbec, místo toho použil velmi neutrální frázi „один такой солдат“. Slovo „pitomče“ je přeloženo, ale pomocí méně expresivního slova „дурак“. Mimo jiné překládá Skačkov čest jako rozum („Если у тебя есть хоть капля ума, то ты должен злиться на себя до самой смерти за это“), což originálu neodpovídá, protože Švejk mluví o cti a poctivosti, nikoli o rozumu. Co se týče překladu slova „holka“, Skačkov konkretizuje a píše, že to byla jeho nevěsta („У него была невеста“), což se z originálu dozvědět nemůžeme.

- „*Hajzlík jste,*“ odpověděl Švejk, *dívaje se mu do očí, „plíváte na zem, jako byste byl v elektrice, ve vlaku nebo někde ve veřejné místnosti. Pořád jsem se divil, proč tam všude visejí cedulky, že plivat na zem se zakazuje, a teď vidím, že je to kvůli vám. Voni vás asi všude musejí moc dobře znát.“* (I, 191)

Překlady:

- « – Нужник! Вот кто вы, – ответил Швейк, глядя ему прямо в глаза. – Плюёт на пол, будто он в трамвае, в поезде или в другом каком общественном месте. Я всегда удивлялся, почему там везде висят надписи: «Плевать воспрещается», а теперь вижу, что это из-за вас. Вас, видно, уже повсюду хорошо знают» (Р. Bogatyřov).
- « – Верблюд задрипанный, – жестко ответил Швейк, глядя ему прямо в глаза. – Харкает на пол, будто он в трамвае едет или в поезде. А то

я всегда диву давался, отчего это там повсюду висят таблички: «Плевать воспрещается», а теперь понимаю, что это из-за таких верблюдов, как вы. Видать, вы повсюду нахаркать успели» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).

- « – Невежа вы. вот кто! – ответил Швейк смотря ему в глаза. – Вы плюете на пол, словно вы в трамвае, в поезде или где-нибудь в общественном месте. А я все время удивлялся: для чего это везде навешали объявлений, что «плевать на пол строго воспрещается»? А это, оказывается все для вас. Вас уже, наверно, везде хорошо знают» (M. Skačkov).

Domů k polnímu kurátovi přišel člověk, kterému kurát dlužil peníze, ale doma byl pouze Švejka, takže ten člověk musel počkat. Během čekání si muž odplivl na zem a Švejka mu začal vysvětlovat, proč by to dělat neměl.

Absurdní hyperbola spočívá v tom, že podle Švejky jsou všude cedulky, že plivat na zem se zakazuje, právě kvůli tomuto jednomu člověku. V daném případě nemůžeme stoprocentně říci, jestli to Švejka opravdu tak myslí, nebo používá sarkasmus.

Bogatyřov překládá oslovení „hajzlík“ jako „нужник“, což je prostorečije, které znamená záchod. Originální slovo hajzlík má také daný význam, ale v daném případě se používá spíše jako nadávka. V ruštině se slovo „нужник“ jako nadávka nepoužívá. Hodilo by se zde docela expresivní slovo „сволочь“, které se velmi často jako nadávka používá.

Lavrovová a Fjodorov překládají „hajzlík“ jako „верблюд задрипаный“, což dává smysl, protože porovnávají s velbloudem člověka, který pořád plivá. Velbloud je zvíře, které je tím známé. Adjektivum „задрипаный“ zvyšuje expresivitu a zároveň jde o hovorový prvek, což odpovídá stylu řeči Švejky. Kromě toho používají místo spisovného slova „плевать“ hovorové slovo „харкать“, což rovněž odpovídá stylu Švejkovy řeči, ale dodávají opět slovům Švejky emocionální zabarvení: „жестко ответил Швейк“, ačkoli v originálu použil Hašek neutrální frázi „odpověděl Švejka“.

Skačkov překládá slovo „hajzlík“ méně expresivním spisovným slovem „невежа“. Mimo jiné zní celkový projev Švejky v daném případě méně expresivně, a to kvůli tomu, že Skačkov nepoužívá žádný hovorový prvek nebo prostorečije, ale naopak místo například běžného „как будто“ používá literární slovo „словно“, místo hovorových „видно“ nebo

„видать“ (z překladů Bogatyřova a Lavrovové a Fjodorova) používá velmi neutrální „оказывается“.

7. Všeobecně přijímaná lidová moudra

Všeobecně přijímaná lidová moudra jsou podle našeho mínění jedním z typických rysů Švejkovy řeči a vyskytují se v jeho replikách celkem často. Uvedeme několik příkladů.

- „*Jestli vede někoho policejní strážník,*“ odpověděl Švejk, „*je to těžký moment v životě lidským.*“ (I, 67)

Překlady:

- «Идти под конвоем полицейского – это тяжёлый момент в жизни каждого человека» (P. Bogatyřov).
- «Когда человека ведет полицейский, – возразил Швейк, – то это бывает очень тяжелая минута в жизни этого человека» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).
- «Когда кого-либо полицейские ведут под конвоем, – возразил Швейк, – то это значит, что в его жизни наступил тяжелый момент...» (M. Skačkov).

Švejka přivedl na policejní ředitelství strážník a na ředitelství se ho ptají, proč tak hlasitě vyjadřoval svůj názor na válku, a říkají, že to znělo spíše ironicky. Švejk to vysvětluje tím, že ho vedl strážník.

Bogatyřov a Skačkov používají ve svých překladech slovo „конвой“, které pomáhá čtenáři lépe si představit obrázek popsany autorem situace. Lavrovová a Fjodorov překládají danou část téměř doslova. Mimo jiné dodávají ve druhé polovině věty navíc slovo „бывает“, které svědčí o tom, že se to stává jen občas, i když z originálu vyplývá, že dané tvrzení je vždycky pravdivé, jak to cítíme i v překladech Bogatyřova a Skačkova.

- „*Někerej revolver, paní Müllerová, vám nedá ránu, kdybyste se zbláznili.*“ (I, 12)

Překlady:

- «Из иного револьвера, пани Мюллерова, хоть лопни – не выстрелишь» (P. Bogatyřov).
- «Знаете, госпожа Мюллерова, из револьверов иных систем вообще не выстрелишь, хоть головой об стенку бейся» (V. Lavřovová a A. Fjodorov).
- «Это какой револьвер, пани Мюллер! Иной вам ни за что хоть лопни не выстрелит» (M. Skačkov).

Švejk a paní Müllerová mluví o vraždě arcivévody Ferdinanda.

Podívejme se na překlad fráze „*kdybyste se zbláznili*“, Bogatyřov a Skačkov ji překládají jako „хоть лопни“, což je prostorečije, které dodává expresivitu neutrálním překladům, kdežto v originálu Švejk mimo jiné používá obecnou češtinu (*někerej*).

Lavřovová a Fjodorov zvolili hovorový a také expresivní výraz „хоть головой об стенку бейся“, který odpovídá stylu Švejkovy řeči.

- „*Kdybyste chtěla zabít pana arcivévodu, nebo císaře pána, tak byste se jistě s někým poradila. Víc lidí má víc rozumu.*“ (I, 13)

Překlady:

- «Если бы вы, например, пожелали убить эрцгерцога или государя императора, вы бы обязательно с кем-нибудь посоветовались. Ум хорошо – два лучше» (P. Bogatyřov).
- «Вот, к примеру, захотели бы вы убить эрцгерцога или, скажем, государя императора, так непременно нужно было бы с кем-нибудь посоветоваться. Как говорится, ум хорошо, а два лучше» (V. Lavřovová a A. Fjodorov).
- «Если бы вы решили убить пана эрцгерцога или императора, так наверное бы кое с кем посоветовались. Один ум хорошо, а два лучше» (M. Skačkov).

V daném případě vidíme pokračování rozhovoru o vraždě arcivévody Ferdinanda.

V uvedeném příkladu všichni překladatelé přeložili rčení „víc lidí, víc rozumu“ pomocí podobného ruskému „ум хорошо, а два лучше“, což úplně odpovídá originálu.

Lavrovová a Fjodorov dodávají navíc frázi „как говорить“, která zdůrazňuje lidovost daného přísloví.

- „*To už je tak v přirozenosti lidský, že se člověk mejlí až do svý smrti.*“ (I, 41)

Překlady:

- «Так уж человеку на роду написано – ошибаться до самой смерти» (P. Bogatyřjov).
- «То есть, так уж нам на роду написано – обмишуриваться и давать маху до самой смерти» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).
- «Человеку уж так суждено – ошибаться до самой своей смерти» (M. Skačkov).

Toto moudro říká Švejka uprostřed jedné ze svých historek, kterou vypráví svým sousedům v místnosti u soudu.

Všechny překlady jsou správné. Lavrovová a Fjodorov se snažili zdůraznit hovorovost řeči Švejka v daném úryvku (mejlí se, svý) a na rozdíl od Bogatyřjova a Skačkova místo neutrálního slova „ошибаться“ zvolili prostorečije „обмишуриваться“ a hovorový výraz „давать маху“.

- „*Lidí, kteří mají zničenou a zkaženou pověst, je ve světě aspoň desetkrát tolik než těch s čistou pověstí. To je pouhá a pranepatrná maličkost.*“ (I, 61)

Překlady:

- «Людей с подмоченной репутацией на свете, пожалуй, раз в десять больше, чем с незапятнанной. Это сущая ерунда» (P. Bogatyřjov).
- «Выйдете на свободу, оглянитесь по сторонам: людей с подмоченной репутацией вокруг вас будет раз в десять больше, чем с неподмоченной или с незапятнанной – это уж как вам больше нравится. Так что все это предрассудки» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).
- «Людей с испорченной и погибшей репутацией, наверно, раз в десять больше, чем людей с хорошей репутацией. Это сущие пустяки ...» (M. Skačkov).

V separaci mluví Švejk s mužem, který má starosti o své děti a říká, že má zničenou pověst.

Bogatyřov, Lavrovová a Fjodorov univerbizují „zničenou a zkaženou pověst“ pomocí slova „подмоченная“, které ve spojení se slovem „репутация“ vytváří ustálené spojení. Co se týče Skačkova, má překladatel v textu dvě adjektiva („испорченной и погибшей“), která se také často vyskytují ve spojení se slovem „репутация“.

V překladu Lavrovové a Fjodorova opět vidíme několik detailů navíc. Například začátek daného úryvku: „выйдете на свободу, оглянитесь по сторонам“, který není v originálu a rovněž konec této věty: „это уж как вам больше нравится“, zatímco v originálu je použita pouze fráze „с чистой совестью“ a žádné komentáře.

Kromě toho můžeme porovnat překlady poslední věty daného úryvku. Bogatyřov a Skačkov zvolili „сухая ерунда“ a „сущие пустяки“, které odpovídají původnímu výrazu „pouhá a pranepatrná maličkost“ v originálu. Co se týká Lavrovové a Fjodorova, ti zvolili slovo „предрассудки“, které se od původního slova „maličkosti“ významově odchyluje.

8. Slovní hříčky

- „*A nemíváte někdy občas nějaké záchvaty?*“ „*To prosím nemám, jen jednou málem byl by mne zachvátil nějaký automobil na Karlově náměstí, ale to už je řada let.*“ (I, 40)

Překlady:

- « – Не страдаете ли вы падучей? – Извиняюсь, нет. Правда, один раз я чуть было не упал на Карловой площади, когда меня задел автомобиль. Но это случилось много лет тому назад» (P. Bogatyřov).
- « – А вы, голубчик, эпилепсией, в смысле падучей, не страдаете? – Этим, извиняюсь, нет. А вот насчет падучей, было дело один раз: чуть не упал прямо на Карловой площади, когда меня зацепил автомобиль. Правда, случилось это много лет тому назад» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).
- « – А не бывает ли с вами иногда каких-либо припадков? – Нет, ваше степенство, не бывает, только один раз меня подхватил какой-то

автомобиль на Карловой площади, но это уже было несколько лет тому назад» (M. Skačkov).

Daný rozhovor probíhal v soudu mezi Švejkem a vyšetřujícím.

Tady vidíme slovní hříčku se slovy záchvat a zachvátit. Záchvat je příznak nemoci (epileptický záchvat) a zároveň je dané slovo podobné slovesu zachvátit.

Bogatyřjovovi se podařilo ji zachovat. Překladatel našel v ruštině slova „падучая“ a „падать“, pomocí kterých úryvek neztratil humor originálu. „Падучая“ je archaické slovo pro epilepsii, která se v originálu vyskytuje.

Lavrovová a Fjodorov používají také stejnou dvojici slov, ale kromě toho vysvětlují modernímu čtenáři slovo „падучая“ a užívají zároveň slovo epilepsie.

Skačkov nezachoval slovní hříčku, ale nechal pro čtenáře poznámku pod čarou o tom, že v originálu slovní hříčka byla (poznámka: игра слов: зáchваты – припадки и zachvátiti – подхватить). Bez dané poznámky nemá odpověď Švejka smysl, protože slova „припадок“ a „подхватить“ nejsou podobná.

Kapitola 5

Závěr

Cílem této diplomové práce byly analýza, porovnání a kritické hodnocení ruských překladů románu Jaroslava Haška *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*. Díky translatologické analýze se podařilo zjistit překladatelské tendence několika autorů překladů tohoto románu.

Bogatyřov:

Podle uvedené analýzy můžeme konstatovat, že překlad Bogatyřova je ze všech existujících nejpresnější, je nejbližší originálu, odpovídá mu jak po významové, tak po stylistické stránce a zároveň je v něm zachován humor originálu. Chtěli bychom ale zdůraznit několik překladatelských rysů, kterých jsme si všimli během analýzy překladů konkrétních úryvků.

Švejk v překladu Bogatyřova mluví spisovným jazykem a jenom občas používá slova hovorového stylu (prostorečije), například „небось“ nebo „ихнего“, zatímco v originálu má řeč Švejka mnoho rysů hovorové češtiny.

Kromě toho se Bogatyřov ve svém překladu vyhýbá použití vulgarismů, místo toho používá mnohem méně expresivní slova a fráze. Vulgarismus najdeme v překladu Bogatyřova pouze tam, kde výraz nelze přeložit jiným způsobem a právě v tomto slově spočívá humor (Například: „Kam ho mám jenom zařadit?“ a čím dále, tím jasněji vybavuje se Švejkovi pojmenování tohoto druhu: „poloprđoch“. – «– Куда же мне его зачислить? – И чем дальше, тем отчётливее в сознании Швейка возникало прозвище «полупердун»). Příčina může spočívat v cenzuře, která byla v Sovětském svazu té doby velmi krutá.

Občas používá Bogatyřov pro zvýšení expresivity zvolací věty, které vyvolávají u čtenáře dojem, že je Švejkova řeč expresivní a emocionální.

Lavrovová a Fjodorov:

První tendence překladu Lavrovové a Fjodorova spočívá velmi často ve vymýšlení detailů navíc, které v originálu nejsou. Většinou jsou to Švejkovy komentáře. To vidíme v překladu téměř každého úryvku (Například: „Lidí, kteří mají zničenou a zkaženou pověst, je ve světě aspoň desetkrát tolik než těch s čistou pověstí. To je pouhá a pranepatrná maličkost.“ – «Выйдете на свободу, оглянитесь по сторонам: людей с подмоченной репутацией вокруг вас будет раз в десять больше, чем с неподмоченной или с незапятнанной – это уж как вам больше нравится. Так что все это предрассудки».).

V několika případech však najdeme opačnou situaci, kde překladatelé vynechávají části z originálu. Občas to vede ke ztrátě humoru. (Například: „Oltář skládal se ze tří dílů, opatřených hodně falešným pozlátkem, jako celá sláva církve svaté.“ – «Пресловутый алтарь состоял из трех створок и был покрыт фальшивой позолотой».).

Kromě toho jsme se v překladu Lavrovové a Fjodorova setkali s řadou nepřesných překladatelských řešení (Například: „obrlaitnant“ je přeložen jako „поручик“, „kněz“ jako „духовник“, „veselý“ jako „легкомысленный“ atd.).

Co se týče Švejkovy řeči, ta je v překladu Lavrovové a Fjodorova konzistentní, ve své řeči používá jak prostorečije, tak vulgarismy, což odpovídá Švejkovi v originálu.

Jak již bylo zmíněno v úvodu, autorka diplomové práce se o překladech románu do ruštiny vyjádřila v tom smyslu, že Lavrovová a Fjodorov čerpali při vytváření svého překladu z klasického překladu Bogatyřjova. Během analýzy jsme narazili na několik momentů, které danou myšlenku potvrzují. Jako příklad uvedeme následující úryvek: „U nás před léty v Budějovicích probodli na trhu v nějaké takové malé hádce jednoho obchodníka s dobytkem.“ Autoři obou překladů nepřevádějí daný úryvek doslova, přitom je začátek věty v obou případech stejný: „Несколько лет назад у нас в Будейовицах на базаре случилась небольшая ссора“ (P. Bogatyřjov)/ „Несколько лет назад у нас в Будейовицах случилась небольшая ссора“ (V. Lavrovová a A. Fjodorov).

Skačkov:

Překlad Skačkova z češtiny obsahuje řadu nepřesných řešení (Například: „tak by se lidi divili“ – „все в ужас придут“, „falešné pozlátko“ – „сусальное золото“ atd.) Kromě toho často nivelizuje expresivitu originálu, a překlad se tím pádem stává neutrálním

a nevýrazným (Například: „blázni“ – „люди“, „blbouni pitomí“ – „дураки“, „hovado“ – „один такой солдат“ atd.).

Mohli bychom se zároveň podívat na překlad známého Švejka výrazu „poslušně hlásím“, který se stal součástí postavy Švejka a jeho řečového stylu. V uvedených úryvcích nalezneme daný výraz celkem šestkrát. Bogatyřov užívá konzistentní překlad daného výrazu, v němž vždycky uvidíme „осмелюсь доложить“, což není doslovný překlad originálního výrazu, ale jak významově, tak stylisticky mu odpovídá.

Lavrovová a Fjodorov překládají výraz také většinou frází „осмелюсь доложить“, ale ve dvou ze šesti případů se odchyľují od originálu a překládají ho buď slovem „благодарствуйте“, nebo slovem „виноват“.

Skačkov používá ve svém překladu tři varianty tohoto výrazu, buď oslovení „ваше благородие“, nebo „позвольте спросить“, nebo jako Bogatyřov, Lavrovová a Fjodorov „осмелюсь доложить“.

Podle našeho mínění představuje konzistentní použití výrazu „осмелюсь доложить“ v překladu Bogatyřova nejlepší řešení.

Po analýze všech překladů můžeme tedy dojít k závěru, že ruský čtenář vždy obdrží jiného Švejka, a to v závislosti na tom, který z překladů se mu dostal do rukou. Švejk Bogatyřova je Švejkovi originálu docela podobný, ale podle našeho názoru mu chybí určitá drzost. Švejk Skačkova je zdrženlivější a méně expresivní než v originálu a Švejk Lavrovové a Fjodorova je někdy ve srovnání s českým originálem příliš expresivní. Co se týče humoru, až na několik výjimek, je zachován ve všech překladech a dokáže u čtenáře-cizince vzbudit podobné emoce, které originál evokuje.

Na závěr můžeme konstatovat, že se ve většině případů překladatelům podařilo zachovat humor románu, který bude pro ruského čtenáře srozumitelný a dokáže ho rozesmát. Pokud jde však o takové „detaily“, jako jsou použití německých slov, obecná čeština nebo poměrně velký počet vulgarismů, nepodařilo se bohužel nikomu z překladatelů zachovat úplně všechno, a to především kvůli rozdílu mezi jazyky a kulturami.

Cíl práce se podařilo naplnit, překlady románu byly zanalyzovány a porovnány mezi sebou a kromě toho byly definovány překladatelské tendence jednotlivých autorů při interpretaci humoristických prvků.

Literatura

Primární literatura

HAŠEK, Jaroslav. Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války. Díl 1., V zázemí. Díl 2., Na frontě. Praha: Československý spisovatel, 1980.

HAŠEK, Jaroslav. Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války. Díl 3., Slavný výprask. Díl 4., Pokračování slavného výprasku. 32. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1983.

ГАШЕК, Ярослав. Похождения бравого солдата Швейка (пер. БОГАТЫРЕВ, Пётр). Москва: Художественная литература, 1982.

ГАШЕК, Ярослав. Похождения бравого солдата Швейка (пер. СКАЧКОВ, Михаил). Москва: Московский рабочий, 1930.

ГАШЕК, Ярослав. Похождения бравого солдата Швейка во время первой мировой войны. Серия: Классика XX века. Новейший перевод с чешского Лавровой и Федорова. Р-на-Д: Феникс, 2001.

Sekundární literatura

ADÁMKOVÁ, Stanislava: Vliv Dobrovského a Lomonosova na rozdílnou stratifikaci současného českého a ruského jazyka. Slavica litteraria, Roč. 15, č. 2, s. 73–80, 2012.

BLAŽÍČEK, Přemysl. Knihy o epice: Naši, Švejk, Zbabělci. Praha: Triáda, 2014.

BORECKÝ, Vladimír. Imaginace, hra a komika., Praha: Triton, 2005.

BORECKÝ, Vladimír. Teorie komiky Praha: Hynek, 2000.

DANEŠ, František. Příspěvek k poznání jazyka a slohu Haškových „Osudů dobrého vojáka Švejka“. Naše řeč 37, č. 3–6, s. 124–139, 1954.

DICHEV, Bogdan. Jazykové aspekty hanlivého humoru Haškova Švejka v porovnání s jeho bulharským překladem, 2009.

- JANKOVIČ, Milan. Umělecká pravdivost Haškova Švejka. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960.
- JEDLIČKA, Josef. České typy aneb Poptávka po našem hrdinovi. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1992.
- KOTEK, Josef. Šantán s červenou lucernou aneb Ať žije Baj-Kaj-Laj kuplety, deklamace a sólové výstupy z let 1847–1919. Praha: Československý spisovatel, 1985.
- LEVÝ, Jiří. Umění překladu. Praha: Apostrof, 2012.
- OUŘEDNÍK, Patrik: Sláva hovnům: k jednomu aspektu Gargantuy a Pantagruela. Literární noviny. 1994. roč. 5, č. 46, s. 6.
- POPOVIČ, Anton. Teória umeleckého prekladu. Bratislava: Tatran, 1975.
- POLJAKOV, Dmitrij – SKORVID, Sergej. „Ohlas písní českých“ v Rusku dříve a dnes. Bohemica Olomucensia 2 – Symposiana, 2009.
- PYTLÍK, Radko. Kniha o Švejkovi. Praha: Československý spisovatel, 1983.
- PYTLÍK, Radko: Komika a absurdita, In: Fenomenologie humoru aneb Jak filozofovat smíchem, Emporius, Praha 2000.
- Slovník spisovného jazyka českého. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz>
- ZAHRÁDKA, Miroslav. K funkci humoru v Šolochovově Rozrušené zemi. Praha: Academia: Nakladatelství Československé akademie věd, 1956–1990.
- БОРЕВ, Юрий. Комическое. Москва: Искусство, 1970.
- ДЗЕМИДОК, Богдан. О комическом. Москва: Прогресс, 1974.
- Есин А.Б. Принципы и приемы анализа литературного произведения. - М., 1998г. Dostupné z: <http://www.textologia.ru/literature/analiz-hudozhestvennogo-texta/analiz-struktury-hudozh-proizv/rehevaya-harakteristika-personazhey/4099/?q=471&n=4099>
- ОЖЕГОВ, С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – 4-е изд., доп. – Москва: Азбуковник, 2000.

НИКОЛЬСКИЙ, С. В. История образа Швейка. Новое о Ярославе Гашеке и его герое. Москва: Издательство «Индрик», 1997.

Национальный корпус русского языка. Dostupné z: <http://www.ruscorpora.ru/new/>

РУСОВА, Н. Ю. От аллегии до ямба: терминологический словарь-тезаурус по литературоведению. - Москва: Флинта: Наука, 2004.

Словарь русского языка: В 4-х т. / РАН, Ин-т лингвистич. исследований; Под ред. А. П. Евгеньевой. — 4-е изд., стер. — М.: Рус. яз.; Полиграфресурсы, 1999.

СОЛОУХ, Сергей. Комментарии к русскому переводу романа Ярослава Гашека «Похождения бравого солдата Швейка». Dostupné z: <https://coollib.com/b/315620/read#t4>

СТЕПАНОВА, Н.Ю. Лингвостилистические средства достижения комического эффекта в современной английской литературе (на материале романа Зэди Смит «Белые зубы») // Вестник МГОУ. Серия «Лингвистика». – М.: МГОУ, 2009.

ТАУЛЬ, К.Э. Переводы романа Я. Гашека «Похождения бравого солдата Швейка во время мировой войны» в России, 2010.

ФЁДОРОВ, А.И. Фразеологический словарь русского литературного языка – М.: Астрель, АСТ., 2008.

Пřílohy

1.

- „Kdyby byl bejval tlustější, tak by ho jistě už dřív ranila mrtvice, když honil ty báby na Konopišti, když tam v jeho revíru sbíraly roští a houby, a nemusel zemřít takovou hanebnou smrtí. Když to povázím, strýc císaře pána, a voni ho zastřelejí. Vždyť je to ostuda, jsou toho plný noviny. U nás před léty v Budějovicích probodli na trhu v nějaké takové malé hádce jednoho obchodníka s dobyt看em, nějakého Břetislava Ludvíka. Ten měl syna Bohuslava, a kam přišel prodávat prasata, nikdo od něho nic nekoupil a každý říkal ‚To je syn toho probodnutýho, to bude asi také pěkněj lump.‘ Musel skočit v Krumlově z toho mostu do Vltavy a museli ho vytáhnout, museli ho křísit, museli z něho pumpovat vodu a von jim musel skonat v náručí lékaře, když mu dal nějakou injekci.“ (I, 18–19)

Překlady:

- «Если бы он был толще, то его уж давно бы хватил кондрашка, ещё когда он в Конопиште гонялся за старухами, которые у него в имении собирали хворост и грибы. Будь он толще, ему бы не пришлось умереть такой позорной смертью. Ведь подумать только – дядя государя императора, а его пристрелили! Это же позор, об этом трубят все газеты! Несколько лет назад у нас в Будейовицах на базаре случилась небольшая ссора: проткнули там одного торговца скотом, некоего Бржетислава Людвика. А у него был сын Богуслав, – так тот, бывало, куда ни придёт продавать поросят, никто у него ничего не покупает. Каждый, бывало, говорил себе: «Это сын того, которого проткнули на базаре. Тоже небось порядочный жулик!» В конце концов довели парня до того, что он прыгнул в Крумлове с моста во Влтаву, потом пришлось его оттуда вытаскивать, пришлось воскрешать, воду из него выкачивать... И всё же он помер на руках у доктора, после того как тот ему впрыснул чего-то» (Р. Bogatyřov).

- «Если бы Фердинанд был хоть чуточку толще, так его давно бы уже хватил кондратий. Конечно, хватил бы, еще в те поры, когда он в Конопиште за старухами гонялся, которые у него в имении хворост и грибы собирали. Будь он потолще, так и смертью такой позорной ни за что не умер бы. Ведь надо же такому случиться, чтобы не кого-нибудь, а родного племянника самого государя императора пристрелили! Позор! Об этом уже все газеты трубят! Несколько лет назад у нас в Будейовицах случилась небольшая ссора: прямо на базаре зарезали одного торговца скотом. А у него еще сын остался. Тот, бывало, привезет поросят продавать, так никто у него ничего не берет. Оно и понятно, потому что каждый себе и говорил: «А, так это сын того самого торговца, которого на базаре, как свинью, зарезали. Такой же небось жулик!» В общем, довели парня до того, что он сиганул с моста во Влтаву. Потом его из реки пришлось вылавливать, оживлять, воду из него выкачивать ... А закончилось все тем, что он на руках у доктора помер, после того как тот ему вколол чего-то» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).
- «если бы он был толще, то его хватил бы паралич уже тогда, когда он гонял баб, что собирали в его лесах в Конопиште грибы и хворост. Тогда ему не пришлось бы умирать такой позорной смертью. Ведь подумать: родной зятя государя императора, а они его застрелили! Да ведь это скандал! Об этом пишут все газеты. Несколько лет тому назад у нас в Будейовицах на рынке зарезали одного торговца скотом, некоего Братислава Людвиг. У него был сын Богуслав, а вот этот сын, куда бы он ни пришел предлагать поросят, везде получал отказ. Каждый говорил: «А, это сын того самого зарезанного, он, наверное, тоже такой негодяй!» Ну, и в результате он вынужден был броситься в Крумлове с моста в Молдаву, и его должны были вытаскивать, воскрешать, выкачивать из него воду, и несмотря ни на что он скончался на руках врача, когда тот делал ему какое-то впрыскивание» (M. Skačkov).

2.

- *“Švejk díval se na celou komisi s božským klidem nevinného dítěte. Vrchní štábní lékař přistoupil těsně k Švejkovi: „To bych rád viděl, vy mořské prase, co si asi teď myslíte.” „Poslušně hlásím, že já vůbec nemyslím.” „Himldonrvetr,” hulákal jeden z členů komise, břinkaje šavlí, „tak von vůbec nemyslí. Pročpak, vy jeden siamskej slone, nemyslíte?” „Poslušně hlásím, že já proto nemyslím, poněvadž je to na vojně vojákům zakázáno. Když jsem byl před léty u 91. regimentu, tak nám náš pan hejtman vždycky říkal: „Voják nesmí sám myslet. Za něho myslí jeho představení. Jakmile voják začne myslet, už to není voják, ale nějakej prachvšivej civilista. Myšlení nevede...”“ (I, 105)*

Překlady:

- «Швейк глядел на всю комиссию с божественным спокойствием невинного ребёнка. Старший штабной врач вплотную подступил к нему. – Хотел бы я знать, о чём вы, морская свинья, думаете сейчас? – Осмелюсь доложить, не думаю ни о чём. – Himmeldonnerwetter! – заорал один из членов комиссии, бряцая саблей. – Он таки вообще ни о чём не думает! Почему же вы, сиамский слон, не думаете? – Осмелюсь доложить, потому, что на военной службе этого не полагается. Когда я несколько лет назад служил в Девяносто первом полку, наш капитан всегда нам говорил: «Солдат не должен думать, за него думает его начальство. Как только солдат начинает думать, это уже не солдат, а так, вшивая дрянь, шляпа. Размышления никогда не доводят...»» (Р. Vogatyřjov).
- «Швейк взирал на членов комиссии с благочестивым спокойствием кроткого агнца. Старший штаб-врач подступил к нему чуть-ли не вплотную. – Хотелось бы мне знать, над чем это вы сейчас, свинья морская, раздумываете? – Осмелюсь доложить, ни над чем. – Черт возьми! – завопил другой член комиссии, бряцая палашом. – Значит, вообще ни о чем не думаете! И почему же это, слон вы сиамский, ни о чем не думаете? – Осмелюсь доложить, господин военный врач, потому что на военной службе делать этого не полагается. Когда я служил в 91-м

полку, наш капитан всегда нам говорил: «Солдат не имеет права думать, за него думают его командиры. Стоит только солдату начать думать, как он превращается в шляпу и вшивую дрянь. Размышления никого еще не довели...» (V. Lavrovová a A. Fjodorov).

- «Швейк смотрел на всю комиссию с божественным спокойствием невинного ребенка. – Мне хотелось бы знать, о чем вы, морская свинья, сейчас думаете? – спросил старший врач, подступив вплотную к Швейку. – Так что, ваше благородие, я вовсе не думаю. – Чорт побери! – закричал один из членов комиссии, гремя саблей. – Так он вовсе не думает! А почему вы, лопоухий слон, ничего не думаете? – Не думаю я потому, ваше благородие, что думать нижним чинам на военной службе запрещается. Когда я служил в 91-м полку, так нам наш командир всегда говорил: «Солдат не смеет думать. За него думает его начальство. Как только солдат начнет думать, то он уже не солдат, а паршивая штатская шляпа. Размышление не доведет до добра...» (M. Skačkov).

3.

- „*Poslušně hlásím,*” ozval se dobrácký hlas Švejkův, „*že jsem zde v garnizónu jako nalezenec.*” „*Jak to myslíte?*” „*Poslušně hlásím, že to mohu vysvětlit náramně jednoduchým způsobem. U nás v ulici je uhlíř a ten měl úplně nevinného dvouletýho chlapečka a ten jednou se dostal pěšky z Vinohrad až do Libně, kde ho strážník našel sedět na chodníku. Tak toho chlapečka odved na komisařství a zavřeli je tam, to dvouletý dítě. Byl, jak vidíte, ten chlapeček úplně nevinnej, a přece byl zavřenej. A kdyby byl uměl mluvit a někdo se ho ptal, proč tam sedí, tak by taky nevěděl. A se mnou je něco podobnýho. Já jsem taky nalezenec.*” (I, 126)

Překlady:

- «— Осмелюсь доложить, — прозвучал наконец добродушный голос Швейка, — я здесь, в гарнизонной тюрьме, вроде как найдёныш. — Что вы имеете в виду? — Осмелюсь доложить, я могу объяснить это очень просто... На нашей улице живёт угольщик, у него был совершенно невинный двухлетний мальчик. Забрёл раз этот мальчик с Виноград

в Либень, уселся на тротуаре, – тут его и нашёл полицейский. Отвёл он его в участок, а там его заперли, двухлетнего-то ребёнка! Видите, мальчик был совершенно невинный, а его всё-таки посадили. Если бы его спросили, за что он сидит, то – умеи он говорить – всё равно не знал бы, что ответить. Вот и со мной приблизительно то же самое. Я тоже найдёныш» (P. Vogatyřov).

- «– Осмелюсь доложить, господин поручик, – раздался наконец добродушный голос, – я у вас вроде как подкидыш или найденыш какой-нибудь. – Ну, и что же это, по-вашему, должно значить, любезный? – Осмелюсь доложить, господин следователь, означает это очень даже простую вещь... Позвольте объяснить: на моей улице по соседству со мной живет один угольщик, так вот, когда его малышу было два годика, то забрел он на другой конец города, само собой, заблудился – сел на тротуар и хнычет. Вот тут-то его и подобрал полицейский и в участок отвел, а там куда его денешь? Вот и заперли его – это двухлетнего-то ребенка! То есть я имею в виду, что мальчик был совершенно ни в чем не виноват, а его все равно посадили. Спроси его, за что, мол, сидишь, так он бы и не ответил, даже если бы говорить умел. Приблизительно такая же история произошла и со мной. Так что в этом смысле я тоже найденыш или подкидыш – это уже, как вам, господин поручик, угодно будет» (V. Lavřovová a A. Fjodorov).
- «– Осмелюсь доложить, – отозвался Швейк. – я попал в эту тюрьму, как найденыш. – Что вы хотите этим сказать? – Осмелюсь доложить – я могу объяснить это очень просто. У нас на улице живет угольщик. И вот у этого угольщика был совершенно невинный двухлетний мальчик. И раз этот мальчик зашел с Виноградов в Либень, где его подобрал полицейский, отвел в отделение и запер там, несмотря на то, что ему было всего два года. Вы видите, что этот ребенок был ни в чем неповинен, и все-таки его арестовали. И если бы даже он умел говорить и его спросили бы, за что его арестовали и посадили, то он ничего не смог бы ответить. Вот так и я. Не знаю, как все это стряслось со мной. Я тоже такой найденыш» (M. Skačkov).

4.

- „Mně je, jako by mne někdo zmlátil,“ stěžoval si polní kurát, „potom mám žízeň. Nepral jsem se včera?“ „Nebylo to tak nejhorší, pane feldkurát. Žízeň je následkem včerejší žízně. Z toho se člověk nedostane tak brzy. Znal jsem jednoho truhláře, ten se ponejprv opil na Silvestra roku 1910 a prvního ledna ráno měl takovou žízeň a bylo mu tak špatně, že si koupil herynka a pil znovu, a to tak dělá denně už po čtyry roky a nikdo mu nepomůže, poněvadž si vždycky v sobotu koupí herynky na celej tejden. Je to takovej kolotoč, jako říkal jeden starej šikovatel u 91. pluku.“ (I, 153)

Překlady:

- «– У меня такое ощущение, будто меня избили, – жаловался фельдкурат, – и потом жажда. Я вчера не дрался? – До этого не доходило, господин фельдкурат. А жажда – это из-за жажды вчерашней. От неё не так-то легко отделаться. Я знал одного столяра, так тот в первый раз напился под новый тысяча девятьсот десятый год, а первого января с утра его начала мучить жажда, и чувствовал он себя отвратительно, так что пришлось купить селёдку и напиться снова. С тех пор он делает это каждый день вот уже четыре года подряд. И никто не может ему помочь, потому что по субботам он покупает себе селёдок на целую неделю. Такая вот карусель, как говаривал наш старый фельдфебель в Девяносто первом полку» (Р. Вогатытјов).
- «– Какое-то странное ощущение, будто меня вчера избили, – кряхтел фельдкурат, – и еще эта жажда. Скажите, я вчера ни с кем не подрался? – До этого, слава Богу, дело не дошло, господин фельдкурат. А жажда ваша происходит из-за жажды вчерашней, причем так просто отделаться от нее не удастся. У меня был один знакомый столяр, так он, дай Бог памяти, напился в первый раз под новый тысяча девятьсот десятый год, а аккурат с утра, первого января, начала его мучить жажда и вообще самочувствие было отвратительным. Тогда он купил селёдку и опять напился. И так каждый день – вот уже четвертый год пошел. Помочь ему не может

никто, даже доктора, потому как по субботам берет он себе селедок на целую неделю. Такая вот пошла свистопляска, как говаривал наш старый фельдфебель, когда я служил в 91-м полку» (V. Lavronová a A. Fjodorov).

- «– Я чувствую себя так, словно меня всего избили, – жаловался курат, – а потом мне страшно хочется пить. Не дрался ли я вчера с кем-нибудь? У меня все болит. – Можно сказать, что нет, господин курат. А жажда – это результат вчерашней жажды. От нее человек не может отделаться так скоро. Я знал одного столяра, так тот в первый раз напился на новый 1910 год, и на следующий день первого января утром его стала мучить такая жажда, и было вообще так плохо, что он пошел купил себе селедку, поел и стал пить снова. И так каждый день, в течение четырех лет. А теперь никто не может ему помочь, так как он всегда в субботу закупает селедок на целую неделю. И получается эдакая карусель, как говорил наш старый фельдфебель в 91-м полку» (M. Skačkov).